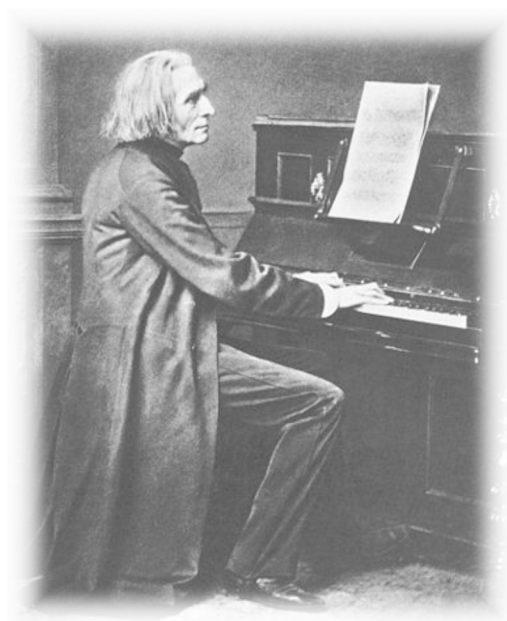

NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK

34
2011

KOCSIS KATALIN
Liszt Ferenc
és Nagykanizsa

**Fábiánné Pásztor Irma
emlékének**

Kocsis Katalin

Liszt Ferenc és Nagykanizsa

Nagykanizsa
2011

Megjelent Liszt Ferenc születésének bicentenáriumára

Kiadja:

a Nagykanizsai Városvédő Egyesület
és a Czupi Kiadó

Számítógépes szerkesztés és tördelés:
Tábori Zita

ISBN 978 963 9782 22 8

ISSN 1216–3724

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	7
I. fejezet – Liszt Ferenc átutazik Nagy-Kanizsán.....	10
II. fejezet – Liszt-növendék zongoraművészek nagykanizsai koncertjei.....	12
1862: Siposs Antal.....	13
1876, 1878: Vera Timanova.....	14
1877: Sophie Menter.....	16
1879: Joseffy Rafael.....	19
1881: Gosztonyi Béla és Rausch Károly.....	22
1902: Emil Sauer.....	24
1923: Thomán István.....	28
Függelék: 1891: Reményi Ede.....	30
III. fejezet – Kanizsai zongoristák tanítványi kapcsolatban Liszt Ferencel.....	36
Rózsavölgyi Szidónia.....	36
Bátorfi Emma.....	40
Gulyás Gizella.....	44
Pásztor Irma.....	49
IV. fejezet – Egyéb kiemelkedő Liszt-koncertek Nagykanizsán.....	62
V. fejezet – Liszt Ferenc alakja Nagykanizsa sajtójában.....	69

BEVEZETÉS

Kétszáz éve, 1811. október 22-én született Liszt Ferenc, a magyar zene-történet egyik legnagyobb egyénisége. Doborjánban (ma Raiding, Ausztria) indult és 1886-ban Bayreuthban lezárult életútja időben átfogja szinte a teljes XIX. századot, földrajzilag pedig kiterjed egész Euró-pára. Pályájának legfőbb állomásai, Párizs, Weimar és Róma mellett Magyarország kitüntetett szerepet játszott életében, hiszen – különösen az 1838-as nagy pesti árvíz hírére bekövetkezett megdöbbenése és ilyen szempontból magára találása óta – élete végéig következetesen magyar-nak vallotta magát.

Ennek ellenére magyarsága máig tartó polémia tárgya. E téren azonban fogadjuk el kitűnő monográfusa, Alan Walker érvelését:

... Liszt magyar volt gondolataiban, szavaiban és tetteiben egyaránt. Egész életén keresztül gyakran ismételte, hogy magyar, egyetlen egyszer sem állította, hogy francia vagy német lenne. Magyarországot mindig úgy említette: „hazám”, és végtelen örömmel írta le: „A nemzeti büszkeség része vagyok”. Liszt mindig állást foglalt a magyar érdekek mel-lett. Számos jótékony célú hangversenyt adott a haza népe számára; ezeken a koncerteken nem egyszer nemzeti viseletben jelent meg. [...] Jelentősen hozzájárult a nagynevű budapesti Zeneakadémia megalapít-ásához, amely máig az ő nevét viseli.¹

Maga a zeneszerző is többször, egyértelműen fogalmazott e tekintet-ben. Élete alkonyán például így nyilatkozott: *Engedtessek meg nekem, – eltekintve attól, hogy fájdalom, nem birtokolom a magyar nyelvet –, születésemtől a sírig szívemben és lelkemben magyar maradjak és segít-hessem a magyar zenei kultúra fejlődését.²*

Ez a kis kötet megpróbálja követni, hogy Liszt Ferenc milyen nyomokat hagyott, hagyhatott Nagykanizsán, egy olyan városban, amelyhez semmilyen személyes köze nem volt. Ám éppen ezért lehet e kérdés vizsgálata mégis tanulságos. Tanulságos a zeneszerző oldaláról, hiszen az országban többségben vannak azok a települések, amelyekhez nem

¹ Walker, Alan: Liszt Ferenc 1. A virtuóz évek 1811–1847. Bp. Zeneműkiadó, 1986. 73. p.

² Liszt Ferenc levelei. = Tolna megyei Levéltári Füzetek 6. Szekszárd, Tolna megyei Önkormányzat Levéltára, 1997. 395. p. Levél Augusz Antal báróhoz, 1873. máj. 7. Ford.: Cséke Miklós

fűzte őt életrajzi szál. Így megfigyelhető, hogy közvetlen érintettség nélkül hogyan hat – életében, illetve halála után – Liszt személye és műve egy város kultúrájára. Ugyanakkor fokozottan tanulságos lehet a város, Nagykanizsa szempontjából, ha szellemi-kulturális-zenei életét Liszt Ferencel, mint reflektorral világítjuk át az 1860-as évektől megközelítőleg a II. világháború végéig.

Mielőtt elindulunk erre a szellemi kalandozásra, érdemes röviden összefoglalni Liszt Ferenc pályáját.

Ő volt az első, nemzetközi szinten „jegyzett” magyar zeneszerző. Életművének legfontosabb jellemzője, hogy benne tökéletes egységet alkot és egymást erősíti zeneszerzői, zongoraművészi és pedagógiai tevékenysége.

Mint csodagyerek zongorista indult, hogy aztán minden idők legnagyobb hangszeres művésze legyen. Közhelyként hangozhat, de valóban forradalmasította a zongorajátszás művészetét, technikáját. Harmincas évei végéig mint utazó virtuóz keresztül-kasul bejárta Európát, ám egyre inkább a zeneszerzésnek szeretett volna élni. 1848-ban gyökeresen változtatott életformáján, amikor Weimarban telepedett le, mint a nagyherceg udvari muzsikusa. Az 1850-es évtized szakadatlan komponálással telt, ekkor alkotta meg úttörő szimfonikus költeményeit, komponálta, illetve öntötte végleges formába nagy zongora-ciklusait. Mellette mint karmester sorozatban vezényelte elődei és kortársai operáit és más zeneműveit. Maradt energiája arra is, hogy tehetséges fiatal zongoristákat gyűjtsön maga köré, akiket aztán ingyen tanított, hatalmas utánpótlást nevelve ki így. E hármas tevékenység eredményeként Liszt a romantika korszakának legjelentősebb újjátórája és emblematis alakjává vált.

Az 1860-as évtized – részben magánéleti okok miatt is – nagyrészt Rómához fűzte, ahol az egyházi zene terén tett sokat; az évtized közepén hivatalosan is egyházi személyiség lett. A következő évtized elejétől a maga által háromszögletűnek nevezett életforma következett el, amikor idejét nagyjából egyformán osztotta meg Weimar, Róma és Pest között. Ez az időszak hozta el leginkább zeneszerzői tevékenységének azokat az eredményeit, amelyekkel ugyan a kortársak körében nem aratott sikert, ám ma már tudjuk, hogy e műveivel „a jövő zenéje” számára jelölt ki fejlődési irányokat, amelyeket később például Debussy, Bartók vagy éppen Schönberg folytatott. Pedagógiai munkássága is kiteljesedett. Előbb nevezetes weimari mesterkurzusait indította el. 1875-ben aztán – nagyrészt éppen Lisztnek köszönhetően – megnyílt a budapesti

Zeneakadémia, az ország első felsőfokú zenei tanintézete, amelynek ő lett az elnöke s a haladó zongoristák tanára. Így az 1870-es évek elejétől 1886-ban bekövetkezett haláláig a tanítás valóban élete egyik legfontosabb tevékenységévé vált. Liszt – leszámítva egészen ifjú korát, amikor a megélhetéshez pénzt kellett keresnie – mindenkit ingyen oktatott, sőt, rászoruló növendékeit anyagilag is támogatta. A legjobbakat segítette elindulásukban, ajánlólevelekkel látta el őket, mozgósította érdekükben szerteágazó kapcsolatait. Mindez a jövőre nézve is meghozta gyümölcsét. Liszt növendékei közül a legjobbak maguk is kiváló zongoristákat neveltek ki, s e láncolat máig folytatódik. Legszébb példa erre egyik legutolsó növendéke, Thomán István, aki aztán később – többek között – Dohnányi Ernő és Bartók Béla tanára lett ... és a nagykanizsai Pásztor Irmáié.

I. FEJEZET

LISZT FERENC ÁTUTAZIK NAGY-KANIZSÁN

Magyarországon – Budapesten kívül is – több olyan település van, amely kitüntetett szerepet játszott Liszt Ferenc életében: a szülőfalujához közel eső Sopron, majd Szekszárd, Esztergom és Kalocsa. Vannak helyek, ahol ritkábban járt; ilyen például Pécs, Mecseknádasd, Sopronhorpács vagy az alföldi kicsiny Tetétlen, ám ezek is hagytak nyomot életművében.

Nagykanizsa nem büszkélkedhet Liszt Ferenc látogatásával, netalántán koncertjével annak ellenére, hogy különösen az 1860-as évektől igazán élénk zenei élete volt; ugyanakkor több közvetett kapcsolódási pont is kimutatható városunk és a zeneszerző között.

Liszt megfordult ugyan Kanizsán, de csak átutazóban. Lehetséges, hogy már zongoravirtuóz korában, a vasút előtti világban is járt erre. 1860 után azonban, amikor a kiépülő Déli Vasút révén Nagykanizsa is bekerült a vasúti közlekedés vérkeringésébe, s megteremtődött összeköttetése a főváros, illetve az Adria felé, Liszt minden bizonnyal többször is érintette városunkat Budapest és Róma közti gyakori útjain. Eddig egyetlen eset dokumentálható pontosan, amikor valóban átutazott Nagykanizsán: ez 1865. augusztus 8-án, kedden történt.

Két nap múlva Kanizsa hírlapjában a következő tudósítás jelent meg: *Világhírű zeneművésziünk Liszt Ferencz f. hó 8-án vonult át a vaspályán, hihetőleg Füredre vagy Pestre.*³

A lap következő számában pedig ezt olvashatták a kanizsaiak:

*Liszt Ferencz hírneves művész hazánkfia csakugyan Kanizsán vonult keresztül a vaspályán. Érkezése, ha csak kevéssel is az előtt tudatott volna, városunk műkedvelői bizonyosan lehetőleges fényes fogadtatásban részesítették volna őt.*⁴ Az újságban említett „városunk műkedvelői” az 1863-ban megalakult Kanizsai Dalárda nevű férfikar, a város első felnőtt énekkara volt.

Az ötvennegyedik évében járó Liszt ekkor is Rómából utazott Magyarországra. Fontos időszak állt mögötte: nem sokkal korábban szentelték abbévá; ekkoriban fejezte be az egyházi zene megújítása jegyében született Missa Choralis című művét és dolgozott Krisztus oratóriumán.

³ Zala-Somogyi Közlöny 1865. 23. aug. 10. 2. p.

⁴ Zala-Somogyi Közlöny 1865. 24. aug. 20. 2. p.

Utazásának célja pedig a Pestbudai Zenede alapításának negyedszázados évfordulós ünnepségein való részvétele volt. Az első intézményes zeneiskola megnyitásához Liszt még 1840-ben anyagilag és erkölcsileg egyaránt jelentősen hozzájárult.

Hogy a kanizsai újság honnét vette értesülését Liszt átutazásáról, nem lehet tudni. Az első híradás lehet, hogy csak a véletlennek volt köszönhető, talán a vasútállomáson várakozók közül meglátta valaki Liszt jellegzetes fejét a vonatablakban – hiszen fényes nappal volt – és értesítette a szerkesztőséget; az újság tíz nappal későbbi számában a megerősítés származhatott egy útitárstól vagy akár egy kalauztól is. Hogy a hír valós volt, maga Liszt Ferenc igazolja a kései kutató számára. A zeneszerző két egymás utáni levele – amelyekben volt élettársát, Carolyne Sayn-Wittgenstein hercegnét tudósította programjairól – bizonyítja, hogy Liszt 1865. augusztus 8-án valóban a Prágerhofból (ma Pragersko, Szlovénia) Nagy-Kanizsán át Pest-Budára tartó vonaton ült. Augusztus 7-én este pragerhofi szállásán – némi iróniával – ezt írta ugyanis a hercegnének:

Ennek a papírnak ritka jó minősége mutatja, hogy falusi fogadóból írok magának. Mivel a pesti vonatnak nincs csatlakozása a mestre-velenceihez, amellyel épp most érkeztem meg, itt kell majd töltenem az éjszakát, s csak holnap reggel fél 10-kor utazom tovább. Valamivel kevesebb, mint 11 óra alatt jut el az ember innen Pestre.

Augusztus 9-én már Pestről folytatta a beszámolót:

*Tegnap este a vonat letett Budán 8 órakor.*⁵

Liszt tehát augusztus 7-én Rómából indulva a mestre-velencei vonatra ült fel. Prágerhofban azonban nem volt közvetlen csatlakozása, ezért ott éjszakázott. Másnap délelőtt ott szállt fel a Nagy-Kanizsán keresztül Budára tartó vonatra és az esti órákban érkezett meg a budai pályaudvarra.

Hogy Liszt tudatában volt-e, hogy egy Nagy-Kanizsa nevű helységen utazik át, és a név jelentett-e számára valamit, nem tudható. Levelezésében, írásaiban eddig nem találtam, hogy említette volna városunkat. Így ez a tény csupán érdekesség és legfeljebb a korabeli utazási lehetőségeket illusztrálhatjuk vele.

⁵ Liszt Ferenc válogatott írásai II. Budapest, Zeneműkiadó, 1959. 585. p. Ford. Hankiss János

II. FEJEZET

LISZT-NÖVENDÉK ZONGORAMŰVÉSZEK NAGYKANIZSAI KONCERTJEI

A Liszt és Nagykanizsa közötti érdemi zenei kapcsolatok első vonulatát Liszt-növendék zongoristák koncertjei jelentik. Ez a szál csak közvetett, mégis jelentős. A Liszt-tanítványok játéka által az akkori kanizsaiak fogalmat alkothattak a liszti zongoraművészetről, zongoratechnikáról, mi pedig ma ezeken a hangversenyeken keresztül képet kaphatunk városunk akkori zenei életének minőségéről, fejlettségéről, az itt élők igényeiről, lehetőségeiről.

Kanizsán a zenei élet különösen nagy fejlődést mutatott az 1870-es évek után. Több jeles magán zenetanár dolgozott a városban, akik első-sorban a tehetősebb polgári réteg igényeit szolgálták. Akadt közöttük a bécsi és a berlini zeneakadémián végzett is, mint például Pásztor Miksa, a zsinagóga orgonistája és Hofrichter Emma, a Joachim-növendék hegedűtanár. Melléjük szép számú, köztük több magas zenei képzettségű műkedvelő is élt a városban. Ez utóbbiakra jó példa Ollop Ernő, aki a bécsi zeneakadémián tanult zongora szakon, zeneszerzésre pedig Anton Bruckner oktatta. Szülei azonban nem nézték jó szemmel zenei tanulmányait és hazarendelték. Kereskedőként ugyan csődöt mondott, de itthon a zenei élet egyik motorja lett: gyakran fellépett hangversenyeken és bécsi kapcsolatait felhasználva testvérével, valamint barátjával, a gyógyszerész Práger Bélával több európai híru muzsikust hozott Kanizsára az 1870-es évektől. Mások, mint például a könyv- és lapkiadó Fischel Fülöp (Fejtő Ferenc nagyapja) mellett a város legvagyonosabb és legbefolyásosabb családjának, a gelsei Gutmann családnak két nemzedéke fejtett ki jeles tevékenységet Nagykanizsán ezen a téren (is).

Két egyesületnek jutott kiemelkedő szerep a zenei élet szervezésében: a Kereskedelmi Kaszinónak és az Irodalmi és Művészeti Körnek. Az 1843-ban életre hívott Kaszinó a városban élő zsidó kereskedők, pénzemberek klubja volt, szoros kapcsolatban a Kanizsai Izraelita Nőegylettel és a Kereskedelmi Ifjak Önképzőkörével. Az Irodalmi és Művészeti Kör 1895-ben alakult – bár volt 1885-től egy rövid életű előde, a Magyar Irodalom és Művészetpártolók Köre – s a második világháború végéig működött.

A híres művészek meghívását megkönnyítette Kanizsa földrajzi helyzete, s az 1860-as évektől kiváló vasúti közlekedése: a város az Adria, Bécs és Budapest felől egyformán könnyen és gyorsan megközelíthető volt.

A hangversenyek az 1840-es évek közepétől három évtizedig a Zöldfa szállóban (ma Bolyai János Általános Iskola, Erzsébet tér 9.), az 1870/80-as években az Arany Szarvas szállodában (Erzsébet tér 18.), az 1890-es évek közepétől pedig a Kereskedelmi Kaszinó (ma Honvéd Kaszinó, Ady utca 7.) akkor felépült székházában és a Polgári Egylet (Sugár út 3.) szintén akkor elkészült épületében zajlottak. E két utóbbi helyszínhez 1927-ben csatlakozott a színház-mozi épülete (ma Medgyaszay Ház, Sugár út 5.). Alkalmanként rendeztek hangversenyeket az 1945-ben elpusztult monumentális városháza (Ady utca 1. helyén) nagytérjében is.

1862: SIPOSS ANTAL

A legelső Liszt-növendék, akinek kanizsai szerepléséről tudunk, Siposs Antal (1839–1923). A fiatal művész még nem volt húsz éves, amikor Liszt 1858-ban tanítványául választotta s Weimarban két évig oktatta. Itthon Siposs 1874-ben nagy jelentőségűvé vált magán zeneiskolát alapított s fontos tisztségeket viselt a zenei életben. Mesterével továbbra is kapcsolatban maradt.

Siposs Antal röviddel Weimarból való hazatérése után, 1862. június 28-án szerepelt Kanizsán a fuvolaművész Doppler-fivérek (Doppler Ferenc és Károly) társaságában, akikkel abban az időben turnézott. A koncertre a Zöldfa szálloda dísztermében került sor. Az abban az évben indult kanizsai-kaposvári hírlap, a Zala-Somogyi Közlöny így számolt be az eseményről – olvasás közben ízelítőt kaphatunk a korabeli stílusból is:

Mit szóljunk még Sipos [sic] Antal zongoraművész játékáról, különösen a „Világosi cimbalom” című (változatok, magyar dallamok felett) darab előadásáról? A közönség a bájoló zenehangok szelíden ringató karjain édelegve és a művész rövid szünetezései között a hatás bűvereje által mintegy elmerítve a gyönyör óceánjában, csak akkor jőzanodott ki túlvilági mámorából, midőn a művész székéről felállván, távozni készült. Ekkor a megbűvölt közönség részéről, mint egy varázs érintésre, egyszerre kitört a tetszés mindennemű nyilatkozata, és tartott teljes erejében és szakadatlanul mind addig, míg a művész jel által értésére nem adta a közönségnek, hogy ismételni fogja. Ezen jeladásra a tetszés vihara, mint szándékosan megszakított ének, rögtön megszűnt. Szóval a hatás leírhatlan és rendkívüli volt és méltán. Sipos Antal úr előadásában a

*szellem és szenvedély, mi elbájol, a magasabb fokig kiképzett technika, mi csodálatra gerjeszt.*⁶

Mestere műveiből Siposs sajnos nem játszott, de említett saját szerzeményét, a Világosi cimbalom című darabot minden bizonnyal Liszt rapszódiai és a liszti zongoratechnika ihlették.

1876, 1878: VERA TIMANOVA

Vera Timanova

A huszonegy éves fiatal lány szintén Weimarban volt Liszt növendéke. 1876-os magyarországi turnéját éppen mestere tette számára lehetővé, aki ezzel igyekezett segíteni Verának művészpályája elindulásában. Mestere, aki így biztatta levélben a lányt: *... jöjjön teketória nélkül: tehetségével még a törököket is meg tudja téríteni...*⁷

A koncertkörútra Timanova egy Berta Hart nevű, szintén kezdő hegedűművésszel és a már nagyobb hírnévnek örvendő énekesnővel, Aglaja Orgenivel társult. Kanizsán is együtt léptek fel december 10-én az Arany Szarvas szálloda karzatos dísztermében. Vera Timanova műsora a következő darabokból állt: Schubert–Liszt: Margit a rokkánál; Liszt: Tarantella a Zarándokévek 2. kötetéből; Schubert–Tausig: Katonainduló; Tausig: Magyar cigánydallamok.⁸

E műsor kapcsán két dolgot érdemes megjegyezni. Abban az időben nagy népszerűségnek örvendtek ismert művek zongora-átiratainak különböző típusai – ezek egy-egy példája a Margit a rokkánál és a Katonainduló, mindkettőnek Schubert-mű az alapja. Carl Tausig, a másik szerző Lisztnek az 1850-es években volt tanítványa, s egyúttal Timanova tanára Liszt előtt.

Kanizsa hírlapja így emlékezett meg a koncertről:

A művésznők hangversenye múlt vasárnap este a „Szarvas” dísztermében kevés, de intelligens közönség előtt megtartatott. Legnagyobb elismerést a zongoraművésznő aratott szabatos játékával, hát még ha a

⁶ Zala-Somogyi Közlöny 1862. 2. júl. 10. 13. p.

⁷ Idézi: Legány Dezső: Liszt Ferenc Magyarországon 1874–1886. Bp. Zeneműkiadó, 1986. 64. p.

⁸ Zalai Közlöny 1876. 99. dec. 10. 2. p.

zongora jobb lett volna; a hegedűművésznő kitűnő játéka igen szép eredményt nyújt, az énekesnő iskolázottsága zajos tapsot aratott.⁹

Vera Timanova hamarosan, 1878. február 2-án visszatért városunkba, akkor Theresia Seydel hegedűművész társaságában, újra a Szarvas szálloda dísztermébe. Lisztől ismét a Tarantellát játszotta, többi műsor-száma inkább a kor kismestereitől származott, egy Mendelssohn-tételt leszámítva. S bár a káprázatos technikát igénylő Tarantellát egy Liszt által is dicsért növendékétől minden bizonnyal nem mindennapi élmény lehetett hallani, a korabeli kanizsai tudósítónak, a helyi gimnázium ének-zene tanárának igaza volt, amikor hiányérzetét fejezte ki emiatt a Zalai Közlönyben megjelent tudósításában:

A műsorozat minden egyes számát feszült érdek és élvezettel hallgatta végig s mindannyiszor zajos tapsban tört ki a nem ugyan nagy számú, de válogatott közönség. Timanoff k. a. zongora művésznő ezúttal ép úgy, mint a múlt évben mindenkit elragadott szép, szabatos s különösen könnyű és biztos játékaival; mely játszi könnyűség fényesen bizonyítja azt, hogy hangszere felett – melyet kezel – uralkodni képes. – „A tanítvány méltó az ő mesteréhez.” A műsorozat eléggé gazdag: választékos műdarabokból volt összeállítva: mindazonáltal még sem hallgathatjuk el szó nélkül, hogy tőle, mint Liszt tanítványától, igen-igen szívesen hallottunk volna – már csak változatosság kedvéért is – egy szép Liszt-féle magyar Rhapsodiát.¹⁰

Azonban az is sokat elárul a korabeli közízlésről, hogy a cikkíró az egyik Magyar rapszodiát szerette volna hallani, nem pedig valamelyik fajsúlyosabb Liszt-művet, ami azért nem zárta volna ki a virtuozitást...

Vera Timanova (1855–1942) baskír származású volt – nyilván erre célzott Liszt azzal a tréfás megjegyzésével, hogy még a törököket is megtérítené –, tehetsége korán megnyilvánult. Művészi alapképzését az előbb említett egykori Liszt-növendék, Carl Tausig berlini zeneiskolájában nyerte el, s innét egyenes út vezetett magához Liszthez. Európai híré művészként telepedett le Szentpéterváron 1907-ben, tanítással és koncertezéssel foglalkozott. Itt élte át a következő évtizedek történelemfordító eseményeit, majd a sztálinizmus időszakát. Utolsó koncertjét nyolcvankét évesen 1937-ben adta, játékaról szerencsére maradtak fenn hangfelvételek. 1942 februárjában a leningrádi blokád idején éhen halt...¹¹

⁹ Zalai Közlöny 1876. 102. dec. 21. 2. p.

¹⁰ Zalai Közlöny 1878. 11. febr. 7. 3. p.

¹¹ Yuri Uzikov: She Dies of Hunger in Besieged Leningrad = <http://eng.bashvest.ru/showinf.php?id=1554> (2006. 02. 22.)

Sophie Menter

A Nagykanizsán vendégszereplő Liszt-növendékek sorában időrendben Sophie Menter (1846–1918) következik. Amikor 1877-ben nálunk járt, már nem tanítvány, hanem kolléga volt – még hozzá nem egyszerű kolléga, hanem Liszt szinte saját női megtestesülését látta benne.

Sophie Menter német zenész családban született. Vera Timanovához hasonlóan ő is a korábbi Liszt-növendék Carl Tausig zeneiskolájában kezdte. Aztán egy másik Liszt-tanítványnál, Hans von Bülow-nál folytatta és tanulmányait magánál Lisztnél tetőzte be. Mesterével annak haláláig kiválóan jó kapcsolatban állott. Ezt mu-

tatja például, hogy Liszt meghívta Sophie-t Szekszárdra is, ahol a zeneszerző többször tartózkodott leghívebb magyar barátjánál, Augusz Antalnál. Még alig három héttel 1886. július 31-én Bayreuthban bekövetkezett halála előtt is írt Sophie-nak, aki az utolsó napokban meglátogatta ott a végzetes tüdőgyulladással ágyban fekvő Lisztet.

Sophie Menter, aki főleg Liszt kedvéért járt többször Magyarországon, 1877-ben férjével, a gordonkaművész Popper Dáviddal adott közös koncertet Nagykanizsán. Ekkor már mindketten európai híreűek voltak. Nimbuszukat Kanizsa egyik hírlapja koncertjük beharangozásaként így foglalta össze, teljesen helytállóan:

Mielőtt e ritka pár városunkba lép – szükséges, hogy azt városi és környékbeli közönségünk azon kicsi részével is ismertessük meg, a melyhez nagy véletlenségből a zongora-királynő és férjének – a mindenható cellistának hírneve eddig nem hathatott – Menter Zsófia müncheni születésű és már 15 éves korában magára vonta majdnem az egész világ figyelmét. Játékának egyszeri hallatára Liszt Ferencznek azonnal az élő művésznők közül legnagyobb kedvencévé vált. – Ő a fiatal művésznőben saját óriási szellemének egy jó részét fedezte fel és nem késett őt az egész világgal szemközt magával egy polcra emelni. – Menter Zsófia ma Popper-Menter asszony, a sors szerencsés intézkedése itt ritka frigyet kötött; összefűzte a jelenkor legnagyobb pianistanéját a legelső cellistával boldog, harmonicus házasságra. – Popper Dávid, prágai

születésű, már 18-ik éve óta triumphatorként járta be Németország-, Svájc-, Angolországot és a németalföldi királyságot.¹²

A „harmonicus” házasság aztán tíz év múlva felbomlott...

Az álomparként számon tartott művészek 1877. április 27-én az Arany Szarvas szálloda dísztermében léptek fel. Hogy egyáltalán eljöttek városunkba, az a már említett Ollop Ernő¹³ testvérének, Ollop Imrénének köszönhető. Ollop Imre zenei és színészi tehetséggel egyaránt rendelkezett. Miután néhány évet eltöltött a színi pályán, de a nagy áttörés elmaradt, önként hazatért Nagykanizsára. Itthon a zenei és társas élet egyik közkedvelt alakja lett. Az Ollop testvérek jó kapcsolataikat később is gyakran felhasználták arra, hogy jeles művészeket hívjanak meg Kanizsára.

Íme, a koncert reklámja a Zalai Közlöny április 22-i számában:

Hangverseny

Menter Zsófia, **Popper D.**
cs. k. kamara pianistáné. Violoncell-i művész

1877. évi ápril hó 27-én a
„Szarvas” fogadó dísztermében.

Műsorozat:

1. „Carnaval” Schumann-tól, előadja Menter Zs.
2. a) „Serenade orientale” Violoncell-re, Popper-
b) „Mazurka”) től, előadja Popper D.
3. a) „A dal szárnyain” Mendelszohn-tól,) előadja
b) „Valse” (As) Chopin-től,) Menter
c) „Fantasie” Liszt-től,) Zsófia.
4. a) „Romanca” Servais től,) előadja
b) „A szökökutuál” Davidoff-tól) Popper D.
5. „Tarantella” Liszt-től, előadja Menter Zsófia
6. „Magyar Rhapsodia,” Liszt után, előadja
Popper D.

**Jegyek kaphatók: Körösökre o. é. 2
frt, karzat és zártszékekre o. é. 1 frt 20
kr, és bemeneti jegyek 70 kr-ért Fischel
Fülöp ur könyvkereskedésében és estve
a pénztárnál.**

¹² Zalai Közlöny 1877. 32. ápr. 22. 2. p.

¹³ Lásd 12. p.

Sophie Menter – akit akkori magyar szokásként Menter Zsófiaként emlegetett a helyi sajtó – első műsorszámá Schumann: Karnevál című ciklusa. Az 5. számként megnevezett Tarantella valószínűleg nem a Zarándokévek második kötetének részlete; inkább Lisztnek A portici néma című Auber-opera nyomán írott Tarantelle di Bravura című darabja lehet, amelyet Sophie Menterrel kapcsolatban többször emleget a szakirodalom, mint állandó műsordarabját. Közte A dal szárnyain címmel fordított Mendelssohn-dalt minden bizonnyal Liszt átiratában adta elő. Chopin Asz-dúr keringője mellett még egy titokzatos Liszt-művet játszott Fantázia címmel. Ez is egy parafrázis lehetett, a pontosabb megnevezés valószínűleg helyhiány miatt maradt le; sajnos, a kétséges darabok a hangversenyről írott beszámolókból sem azonosíthatók.

A belépőjegyeket Fischel Fülöp könyvesboltja árusította.

A koncertről ifj. Singer Soma írt beszámolót az egyik helyi újságba, aki tisztes irodai foglalkozása mellett abban az időben a Kanizsai Dalárda jegyzője is volt.

A Popper–Menter pár tegnap városunk haute-voléeja által a zsúfolásig telt ház előtt tartott hangversenye egyik díszlő gyöngye az ez idén kínálkozott műélvezeti kincshalmaznak és műértő közönségünk bizonyára hálaérzettel emlékszik meg arról, aki folyvást iparkodik monoton életünkbe érdekes, oly ritka és nagybecsű változatosságot hozni. – Értjük ez alatt a múltkor is általunk dicsérettel felemlített Ollop Imre urat, kinek újból e helyütt is elismerést szavazunk, mert – „Dicséret a dicséretreméltónak!”

Édes befolyással hatolt már maga Menter-Popper asszony kellem-dús, szeretetreméltó jelensége reánk; ő nemcsak a műszak nagy felkentje, de a szépség istennője által is vétetett dús gondnokságba.

Játéka nagy hatalmat varázsol ki hangszeréből; pillanatnyira édes zene, angyali zengés; hol óriási mennydörgés – az egek minden villámai összeesküdnek a természet ellen – hol ismét a nap ...törő [részben olvashatatlan] aranyugaraivá válik – melengetően és kedvesen mosolyogva. – Kis kezei nyílsebességgel röpdösnek tova a billentyűkön s hanggyöngyöket pazarlólag szórva a gyönyörködő hallgatók közé. – Aki ilyenkor hibás billentésre les – hej! az bizony sokáig leshe. – Szóval Menter Zsófia ura hangszerének a hatalom legtágasabb értelmében; kifejezésteljes zenéjét azon felül a női kellem és bájasság mellett férfias tüze is tökélyesíti.

Popper D. – ama fenséges nő férje – előttünk mesés tünemény. – Ily hangok – mint a minőket ő cello-jából kicsal – kimondhatatlan érzést idéznek elő és teljesen rabigába verik az embert. – Játéka quasi elektrizál. Részint aranytisztá és érzésteljes dallama által, részint pedig csodálatos magas foknyi virtuositásának nagy eleganciája által. Játéka könnyűsége és gyorsasága, a vonó finom kezelése, mely néha néha lélekzetként érinti a húrokat és ezeket alig elképzelhetően halk vibratioba hozza – mindez aligha múltható fölül más élő teremtmény által.

A közönség zajos éljenzés- és viharos tapsban nyilvánította elragadtatását. – Férj és nő folyvást ismételten hivatott ki.

Az általános lelkesültség tetőpontját érte el Liszt Ferenc „Magyar Rhapsodia”-ja Popper általi előadásánál s valóban magyar zene-Crösus-unk boldog lehet, ha érzelmei visszatükrözésére a gondviselés ily erőket teremtett.

A magyar kritika itt kiválólág a túlzottságig fejlődhetne, hisz a cello természetszerűleg magyar hangszer; a cello víg hangja magyar rajongásnak, szomorú zengése honfi sírásunk, honfi-fájdalomnak oly hű viszsztatükrözője.

Ki tudná ama benyomást méltó színekkel ecsetelni, melyeket a két művész hangszeréből kiparancsol?

Ezeket csak hallani, bámulni képes az ember – a toll ettől csak szégyén – távoleső árny, hiú semmi!¹⁴

1879: JOSEFFY RAFAEL

Két év múlva, 1879. április 6-án Joseffy Rafael (1852–1915) adott hangversenyt szintén az Arany Szarvas szálloda nagytermében.

Az ifjúkorát Miskolcon töltő művész egy nagy műveltségű nyelvtudós rabbi fia volt. Ignaz Moschelesnél végzett tanulmányok után szintén Carl Tausigon keresztül jutott el Liszthez Weimarba 1869-ben, ahol két gyümölcsöző nyarat töltött el a Mester környezetében.

Liszt akkor úgy nyilatkozott róla, hogy az ifjú muzsikusz egykori zseniális növendéke, Carl Tausig méltó utódának ígérkezik.

Joseffy Rafael 1879 tavaszán, huszonegy éves korában járt Nagykanizsán – már képzett művészként, jelentős európai sikerek után. Kanizsa mindkét akkori hírlapja tudósított az április 6-án megrendezett esemény-

¹⁴ Zalai Közlöny 1877. 35. máj. 3. 2. p.

ről, ami jótékonyági hangverseny volt a szegedi árvízkárosultak javára. A fiatal művészt a helybeli Kereskedelmi Ifjak Önképzőköre hívta meg, ez az egyesület szoros kapcsolatban dolgozott a nagy múltú kanizsai Kereskedelmi Kaszinóval.

APRILIS 3-án 1879.

Helyi hírek.

— *Nagy hangversenyt* rendez az I. nagy-kanizsai kereskedelmi ifjuság önképző köre april 6 án, melyen hírneves hazánkfia Jóseffy Rafael több zongoradarabot játszik, a Kartschmaroff Leo ur kétszer énekel sat. A jövedelem az alföldi árvízkárosultak javára fordítatik. Műsorozat: Boru és derű, Prolog, írta Hoffmann Mór, szavalja Stern Ignác ur. 1. Beethoven Sonata op. 53. C-dur, előadja Joseffy Rafael ur. 2. „A bölcső,” költemény Jókai Mórtól, szavalja Boronkay Amália k. a. 3. a) Fuga A-moll b) Passepied Bachtól, c) Aria, Pergolesától, d) Menuett e) Moment musical Schuberttől, f) Traumeswirren, Schumanntól, g) Valse caprice, Schubert-Lisztől, előadva Joseffy Rafael ur által. 4. Ballada „Archibald Douglas”, Dr. Löwe Károlytól, éneкли Kartschmaroff Leo ur. 5. a) Etudes b) Prelud c) Mazurka d) Berceuse e) Valse Chopintól, f) Polka noble, Joseffytól, g) Fonódal a „Bolygó hollandi” című operából Wagner-Lisztől előadva Joseffy Rafael ur által. 6. Ballada Meyerbeer az „Afrikainő” című operájából, éneкли Kartschmaroff Leo ur. 7. Tarantella „Venezia és Napoli”-ból Lisztől, előadja Joseffy Rafael ur. Helyárak: Kőrszők első és második sor 1 frt 50 kr, harmadik és negyedik sor és karzati ülőhely 1 frt 20 kr. Zártazék 1 frt. Földszinti állóhely 60 kr. Jegyek előre válthatók a dohány főtőzséjében. Felülfizetések közönettől fogadtatnak és hírlapilag nyugtáztatnak. Kérdete pontban 8 órákor.

A Zalai Közlöny 1879. április 3-i számában megjelent előzetes „műsorozat”-ból – ahogy akkoriban a műsort nevezték – kiderül, hogy Joseffy mellett helyi erők is felléptek. Közülük feltétlenül meg kell említeni Kartschmaroff Leót, az izraelita hitközség nagyszerű fiatal kántorát, aki 1915 előtt 51 éven át működött Nagykanizsán. Gyönyörű bari-tonjának híre messze földre elterjedt, sok helyre hívták főkántornak: Kijevbe, Bécsbe, még New Yorkba is, de Kartschmaroff jól érezte ma-gát Kanizsán s egész életében nálunk működött.¹⁵ A koncert prológját író Hoffmann Mór pedig nem volt más, mint a jövő nagy színházi ember, Hevesi Sándor édesapja, tanár, hírlapíró és szerkesztő. Nagy valószínűséggel ezt a koncertet is a már többször említett Ollop Ernő szervezte meg s Kartschmaroff Leót ő kísérte zongorán. A hangszer-t Bösendorfer bécsi zongoragyáros biztosította, akivel Joseffy jó kapcsola-tban állott.¹⁶

Joseffy Rafael nagy műsort játszott végig: Beethoven, Bach, Schu-bert, Chopin művei és egy saját darabja mellett Lisztnek két dal-átíratát s befejezésül a Zarándokévek ciklus második kötetéből a Tarantellát szólaltatta meg. Ezt a lenyűgöző darabot néhány éven belül több Liszt-növendéktől is hallhatták a kanizsai hangversenylátogatók.

A sajtóvisszhangból most a Zala című újság beszámolóját idézem:

Joseffy hangversenye a szegediek javára. A nagy-kanizsai kereskedő ifjak önképző köre által a szegediek javára rendezett hangverseny, mely-re zongoraművész hazánkfiát Joseffy Rafael urat voltak szerencsések megnyerni, – a mint t. olvasóink már lapunk előbbi számaiból is értesül-tek, – e hó 6-án tartatott meg az „Arany Szarvas” vendéglő dísztermé-ben. Számos és fényes közönség jelent meg e hangversenyre, mely szel-lemi és anyagi részében egyaránt jól sikerült. – Első helyen kell említe-nünk magát a vendégművészt, ki páratlan technikájával, melyhez a mű-vészi felfogás és finom érzés igen magas foka járul zajos tapsokra, élje-nekre és kihívásokra ragadta a közönséget; a taps és éljen minden piéce után meg-megújuló erővel tört ki. Schubert-Liszt Tarantellájában min-den tekintetben a valódi nagyságban mutatta magát a művész. [Itt téve-dett a tudósító, a Tarantella nem Schubert-átírat! – K. K.] – A közremű-ködők közül kötelességünknek tartjuk első helyen Boronkay Amália kis-

¹⁵ Kocsis Katalin: Nagykanizsa 100 zenei emlékhelye. Nagykanizsa, Czupi, 2009. 319. p.

¹⁶ Zalai Közlöny 1879. 27. ápr. 3. 2. p.

asszonyt felemlíteni, ki szép érzéssel és helyes hanghordozással szavalta Jókai „Bölcsőjét”. – A közreműködők közül azonban a pálma nem a műkedvelő, hanem a művész Kartschmaroff Leot illeti, kit műkedvelő számba venni annyi volna, mint megsértése a művészetnek. Kartschmaroff Leo úr két balladát énekelt. Első ízben Dr. Löwe Károly „Archibald Douglas” című balladáját, – másodízben pedig egy balladát az „Afrikai nő” című operából. Mindkét ízben elragadta a közönséget gyönyörű hangjával, művészi énekével. Nagy elismerést érdemel, hogy közreműködni sziveskedett, s elismerésünket érdemli Ollop Ernő úr, a ki Kartschmaroff urat zongorán kísérte. – A prolog, melyet e lapok szerkesztője ez alkalomra írt a melyet t. olvasóink lapunk mai tárcájában feltalálnak, Stern Ignác úr szavalta elég érzelemmel. Így ismét említést tehettünk egy szépen lefolyt hangversenyről, mely – habár az összeget még pontosan nem tudjuk – egy pár kavicscsal hozzájárult a szegedi catastrofa által okozott bajok elhárítására; ezért a rendező kereskedő ifjak köre teljes elismerésünket érdemli meg, amit ezennel meg is szavazunk neki.¹⁷

Kanizsai hangversenye után nem sokkal később, még ugyanabban az évben Joseffy Rafael hajóra szállt és az Egyesült Államokba utazott, ahol végleg letelepedett. Jeles koncertező és pedagógus pályafutás után New Yorkban halt meg 1915-ben. Játékáról sajnos nem maradt fenn hangfelvétel.

1881: GOSZTONYI BÉLA ÉS RAUSCH KÁROLY

Hamarosan egyszerre két volt Liszt növendék kereste fel Nagykanizsát: Gosztonyi Béla és Rausch Károly. Ők is az Arany Szarvas szálloda karzatos nagytermében léptek színpadra, 1881. december 20-án.

Mindkét fiatalember Liszt budapesti tanítványai közé tartozott. Gosztonyi Béla 1875 őszén kezdte meg tanulmányait az akkor frissen megnyílt Zeneakadémián. A korabeli források szerint egészen az 1879/80-as (vagy az 1880/81-es) tanévig tanult itt. Egy alkalommal a Liszt által alapított ösztöndíjban is részesült. Rausch Károly egy év kihagyással, 1877/78 és 1880/81 között volt zeneakadémiai növendék.¹⁸

¹⁷ Zala 1879. 15. ápr. 9. 2. p.

¹⁸ Fejezetek a Zeneakadémia történetéből. Bp. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1992. 24–40. p.

A két fiatal már akadémista korában is többször játszott együtt két-zongorás műveket s ez később is folytatódott. Tanulmányaik befejezése után Liszt továbbra is érdeklődött irántuk.

Nagykanizsán Gosztonyi Béla Beethoven egyik Asz-dúr szonátáját szólaltatta meg. Sajnos, nem egyértelmű, hogy az Op. 26 és Op. 110 közül melyiket, szerintem az opus 26-os a valószínűbb. Rausch Károly mestere VI. magyar rapszodiájával lépett pódiumra. Nyilván mindkét darab előadása jócskán magán viselte Liszt „kezenyomát”.

Kanizsa mindkét hírlapja foglalkozott az eseménnyel előzetesek és beszámoló formájában.

Az egyik előzetes részlete:

*...az este annyival élvezetesebb lesz, mivel Gosztonyi Béla urat Somogy megye fiát jó hír előzi meg, finom játékával, melyben szép összhangba olvad össze az előadás technikai ügyessége a játék érzelmességével már a budapesti közönséget is elragadta pedig fővárosunk közönségét nem oly könnyű kielégíteni. Ép oly szép hír előzi meg Rausch Károly urat is, ki a zene istennőjének valódi kegyeltje s a legkitűnőbb octáve játszó közönség közé tartozik.*¹⁹

A Zalai Közlöny beszámolójából:

*Liszt Ferenc méltó tanítványai, Gosztonyi Béla és Rausch Károly urak hangversenye kitűnőleg sikerült, szépszámu díszes közönség a legnagyobb lelkesedéssel üdvözölte őket. Egybevágó, összhangzatos játékuk a gyorsaság s könnyűséggel párosulva, szabatos előadásuk által a nagy mester működése teljesen feltűnhetővé válik.*²⁰

Részlet a konkurens Zala című lap kritikájából:

A hangversenyre szép számú és distinguált közönség jelent meg. Liszt Ferenc tanítványai Gosztonyi Béla és Rausch Károly urak dicséretükre válnak mesterüknek. Mindakettő egész könnyűséggel győzi le a legnagyobb technikai nehézségeket, játékuk finoman nuancirozott és érzésteljes; úgy az együttesen mint külön-külön játszott darabokban elragadták a közönséget tiszta és nem közönséges technikájú játékkal. Mindkettő azon az úton van, melyen a nagy művészek szoktak járni a tökéletesség felé. Gosztonyi Béla úrnál teljesen igazolva látjuk azon jó

¹⁹ Zala 1881. 50. dec. 14. 3. p.

²⁰ Zalai Közlöny 1881. 102. dec. 22. 2. p.

*hírnevet, mely őt megelőzte. Az As-dur sonáta Beethoventől a művészi játék szép fokán mutatta őt; úgy Rausch Károly urat Liszt Ferenc VI. rhapsodiája.*²¹

E cikkekből kiderül, hogy közös darabot vagy darabokat is játszottak, minden bizonnyal négykezest, mert nem valószínű, hogy egy második zongorát be tudtak állítani a rendezők. Sajnos, a tudósítók nem írták meg, hogy mit, de talán ez is Liszt-muzsika volt.

Ezen a koncerten is közreműködtek helyi muzsikusok, közülük Sterneck Zsigmondot érdemes kiemelni. Ő Nagykanizsán élő gordonkaművész, magán zenetanár volt, 1881-ben a két vendégművészhez hasonló ifjú életkorban. Ezen a koncerten saját „Ábránd”-ját játszotta, melyet Verdi: Álarcosbál című operájának egy dallama alapján komponált. Zongorán Grünhut Alfréd fiatal (és gazdag) gabonakereskedő kísérté. A korabeli Nagykanizsán számos hasonló jó, sőt, szinte profi szinten muzsikáló hölgy és úr és élt. Bár városi szintű zeneiskola még nem volt a városban (1926-ban lett), Kanizsa ekkoriban, és még jónéhány évtizedig a házimuzsikálás mekkájának számított. Ez egyrészt a városban működő magán zenetanároknak volt köszönhető, a tehetősebb érdeklődők közül pedig többen is tanultak a bécsi, a zágrábi és a pesti zeneakadémián – olyanok is, akik nem feltétlenül hivatásos muzsikusnak készültek.

1902: EMIL SAUER

Emil Sauer

A következő évtizedek során még két művészt hallhattak a kanizsaiak: Emil Sauert és Thomán Istvánt. Mindketten Liszt utolsó életéveinek tanúi és a sok kiváló tanítvány között is talán a legnagyobb hatásúak voltak.

Emil Sauer (1862–1942) a moszkvai konzervatóriumban Nyikolaj Rubinstein növendéke lett 1879-ben, miután hallotta leendő tanárának fivérét, a korábban szintén Liszt-tanítvány Anton Rubinsteint, s ez volt rá akkora hatással, hogy végleg a zongora mellett döntsön. Már húsz évesen, 1882-ben koncertező pályafutásba kezdett. Római szereplése idején egy alkalom-

²¹ Zala 1881. 51. dec. 21. 2. p.

mal meglátogatta Carolyne Wittgensteint, Liszt Ferenc korábbi élettársát, s a hercegnő teremtetett kapcsolatot a fiatal művész és Liszt között. Így került Sauer Weimarba, ahol 1884/85-ben két nyarat töltött Liszt mellett.²² Később ugyan úgy nyilatkozott, hogy ő nem is volt hivatalosan Liszt növendék, s igazi mestere Nyikolaj Rubinstein, de idős korában helyretette a dolgot. Hiszen tényleg csodálta Lisztet – ismert egy aranyos epizód, amikor Liszt egy fiatal hegedűművész hölgygel Weimarban Beethoven Tavaszi szonátáját játszotta, az élmény feletti örömeiben Sauer bukfcencet vetett a szomszédos szobában – valamint későbbi pályája is mutatja, hogy milyen hatással volt rá a Mester.²³ E két nyár után Sauer tovább folytatta zongoraművészi pályafutását. Óriási sikerrel utazta be szinte egész Európát, Moszkvában például a szerző vezénylete alatt eljátszotta Csajkovszkij mindhárom zongoraversenyét. 1899-ben az Egyesült Államokban is bemutatkozott. 1901 után a bécsi zeneakadémia professzora lett. Számos kitüntetésben részesült, például első németként ő kapta meg a francia Becsületrendet, az Osztrák-Magyar Monarchiában pedig elnyerte a lovagi címet, s a vele járó „von” előnevet.

Nagykanizsán negyven évesen, pályája teljében adott hangversenyt 1902. március 16-án. A koncertet az 1843-ban alapított, s a város izraelita üzletembereit, polgárait tömörítő Kereskedelmi Kaszinó rendezte 1886-ban felépült székházuk nagytermében.

A Kaszinó sokat tett a város kulturális, s benne zenei életéért. A fennállásuk háromnegyed évszázados fordulója alkalmából készült jelentés jogosan rögzíthette az alábbi tényeket, amelyek működésük végéig, 1944-ig jellemzőek maradtak:

[A Kaszinó] mindenkor megfelelt annak a gondolatnak, amit a nagy Széchenyi a casinókról táplált. Kulturális tényező volt mindig. Míg egyrészt tagjainak kényelméről, szórakozásáról gondoskodni elsőrendű kötelességének tartotta, addig nem tévesztette szem elől a szórakozásnak nemes, művészi oldalát sem, mellyel gyakran egymaga nyújtott emberi élvezetet a város összes művelt polgárságának. Nem egyszer történt, hogy ilyen vállalkozása tetemes anyagi áldozatába került, de ez nem

²² www.marstonrecords.com/sauer/sauer_liner.htm (1998)

²³ Walker, Alan: Liszt Ferenc 3. Az utolsó évek 1861–1886. Bp. Ed. Musica, 2003. 454. p.

tartotta vissza attól, hogy adandó alkalommal újra hajlékot adjon a művészetnek és tudománynak.²⁴

Íme, a korabeli sajtóelőzetes Sauer hangversenyének részletes programjával a Zala 1902. március 2-i számában:

— **Sauer Emil hangversenye.** Sauer Emil tanár folyó hó 16-án tartandó hangversenyének műsora e :
1. J. P. Rameau: Cavotte és variációk (A moll.)
2. Beethoven: Sonata op. 53 [Waldstein] Allegro con brio — Adagio molto — Allegretto — Presto.
3. a) Schumann: Nachtsück op. 23, 4. szám b) Chopin: Ballada op. 23, (G moll). c) Chopin: Berceuse op. 57. d) Chopin: Valse op. 42.
4. a) Mendel-sohn: Scherzo op. 16. b) Mendel-sohn Liszt: „Auf Flügeln des Gesanges“. c) Sauer: „Esenlaub“ (Concert Étude 6. szám.)
5. Sauer: „Echo de Vienne“ (Valse de Concert)
A zongorát külön e célra Bösendorfer szállítja. —

Látható, hogy Sauer műsora a francia barokktól Beethovenen és a nagy romantikus szerzőkön keresztül néhány saját szerzeményéig ívelt. Nyilván nagy élmény lehetett tőle a Waldstein szonátát vagy Chopin g-moll balladáját hallani, azért mégiscsak kár, hogy Liszttől csak Mendelssohn gyönyörű dalának átíratát szólaltatta meg...

Lássuk a sajtóvisszhangot Nagykanizsa akkori két hírlapjának hasábjain:

Sauer Emil hangversenye. Teljes műélvezetben részesült vasárnap este Nagykanizsa zeneértő közönsége. Sauer Emil a bécsi mesteriskola igazgatója, a világ legnagyobb zongoraművésze rándult le hozzánk, hogy bemutassa sokat csodált, sőt istenített művészetét. A remek Bösendorfer acélhúrjaiból igazi túlvilági hangokat csalt ki a művész. A Casino dísztermét teljesen megtöltő városunk legelőkelőbb közönsége visszafoj-

²⁴ Zalai Közlöny 1911. 103. dec. 28. 1. p.

tott lélekzettel hallgatta a mester játékát és elemi erővel tört ki a taps minden szám után. Az öt pontból álló műsort a művész még két ráadás-sal toldotta meg, ezzel viszonyozva a nagy ovációkat. A hangverseny végével szép babérkoszorút nyújtottak át a művésznak.²⁵

Sauer koncert. Sauer Emil, a bécsi konzervatorium világhírű zongoratanára előrehirdetett hangversenyét f. hó 16-án tartotta meg a Kereskedelmi Kaszinó dísztermében. A hangverseny pontban 9 órakor kezdődött és 1 és $\frac{3}{4}$ óra folyásáig tartott, háromszor öt percig tartó szünettel. A közönség hatalmas éljen és tapsvihart előlegezett a művésznak, midőn az a pódiumon megjelent és a frenetikus tetszésnyilvánítás szünni nem akaróan megújult a program minden egyes száma után. E tapsok azonban nem csupán Sauer Emilt dicsérték, hanem az egybegyűlt díszes közönséget is, mely teljes mértékig tudta élvezni és megértette a tanár klasszikus, tartalmas művészetét.

Zenei élvezetekben városunk közönsége nem szűkölködik, elég gyakran megjelennek közöttünk a világot járó művészek és bár azok közt a legmagasabb zenei művészet is gyakran képviselve van, mégis Sauer Emil koncertje nagy esemény nálunk, mert az ő játéka a kóbor művészek könnyen élvezhető, szaloní zenéjéhez viszonyítva olyan, mint a komoly tudós munkája a szellemeskedő újságíróéhoz képest. Miután Sauer Emilt mint tanárt fogadtuk, egy percig sem kételkedhetünk abban, hogy játéktechnikája a tökély legmagasabb fokán áll. Ez a feltevésünk természetes volt és be is bizonyosodott.

Óriási kézügyessége mellett technikai tekintetben a leglelkiismeretesebb pontosság és tisztaság jellemzik játékát.

A bámulatos ügyességet és a szélsőségig menő pedantériát előre feltételeztük a művésztanárnál, de attól féltünk, hogy benne több lesz a tanár, mint a művész és játékában a kicsinyeskedő pedantéria és bravúros technika mellett el fog veszni az egyéniség, a hangulat és általában a zeneművészet nemesebb része. Azonban egy tekintet a zongora mellett átszellemült arccal görnyedező, ideges tanár extasisára, meggyőz bennünket arról, hogy ő mindenkihez inkább hajlik, mint a szárazsághoz. Kedélyének – úgy látszik – alapeleme a melankólia, és játékában is legszívesebben ezt tükrözi vissza. Nagy hatást keltett a klasszikus darabok előadásával, melyeknek érzelmes interpretációját a közönség megértette és méltányolta. Hatványozott mértékben hangzott a taps a tanár

²⁵ Zala 1902. 23. márc. 20. 3. p.

„Eспенlaub” és „Echo de Vienne” című saját szerzeményei után, majd a ráadásul előadott valzer és két klasszikus szám után.²⁶

A cikk írójának az a fél mondata, hogy „egy tekintet a zongora mellett átszellemült arccal görnyedező, ideges tanár extasisára”, ma pejoratívnak tűnik. Sorozatban olvasgatva azonban a korabeli sajtót, s összevetve ezt a szövegrészt az egész cikk tartalmával, meggyőződésem, hogy a tudósítónak semmi ilyen nem állt szándékában: hangulatképet kívánt alkotni a zenét érzelmileg teljesen átélő művészről, csak mára bizonyos szavak hangulati, érzelmi tartalmai megváltoztak.

A beszámolókból kitűnik, hogy a művész három ráadást adott, de hogy miket, nem rögzítette egyik tudósító sem. Talán nem ismerték fel a darabokat...

A közönség remek hangszeren élvezhette Sauer játékát, a zongorát ugyanis – már nem először – Bösendorfer bécsi zongoragyáros szállította a hangversenyre.

Kanizsai látogatása alatt a művész, aki ekkor már a bécsi zeneakadémia professzora is volt, meghallgatta egy helybeli, csodagyermeknek tekintett kislány játékát²⁷

1923: THOMÁN ISTVÁN

Thomán István

Liszt Ferenc tanítványai közül utolsóként Thomán István (1862–1940) járt városunkban. Éppen az ő hangversenyéről nagyon kevés helyi információ áll rendelkezésre. Ez annál inkább sajnálatos, mert Thomán volt Liszt pedagógiájának egyik legméltóbb örököse és ebben a vonatkozásban – közvetett módon – Nagykanizsa zenei életére is hatást gyakorolt egy kiváló tanítványán, Pásztor Irmán keresztül.

Thomán István koncertjére több, mint két évtizeddel Emil Sauer után, 1923. október 6-án került sor. Ekkorra Kanizsának a korábbi kettő helyett már csak egy hírlapja maradt, az 1862-ben alapított Zalai Közlöny. A Zala, amelyet 1873-ban Fischel Fülöp hívott életre, 1922-ben

²⁶ Zalai Közlöny 1902. 12. márc. 22. 2. p.

²⁷ Lásd 50. p.

megszűnt. Sajnos, a Zalai Közlöny – amely remek forrásul szolgál a város zenei életének kutatásához s voltak időszakai, amikor egészen kiváló zenekritikákat közölt – a Thomán-hangversenyt csak mint protokoll-eseményt kezelte. Bár a kanizsai Thúry György Múzeum plakátokat is őriz a város zenei életéből, a Thomán-konцерtról ez sem maradt fenn.

Városunk a hangverseny idején nagyon nehéz korszakának elejét élte, hiszen Trianonnal hatalmas gazdasági veszteségek (is) érték hátrszága nagy részének elcsatolásával. Október 6-án ezt is siratta az ország és Kanizsa az aradi vértanúkkal együtt, amint az aznapi helyi újság vezércikkéből is kiolvasható.

Az estet, amelyet egyúttal hazafias megemlékezésnek is szántak, a Polgári Egylet nagytermében rendezték meg. Az 1836-ban alapított egyesület fennállásának ötvenedik évében építette fel belvárosi palotáját, amelynek karzatos, velencei csilláros-tükrös nagytermében zajlottak a város nagyrendezvényei, báljai, hangversenyei, sőt, egy időben színházi előadásai is.

Thomán István Liszt Ferenc utolsó tanítványai közé tartozott. 1881-ben lett a pesti Zeneakadémia növendéke, 1883 januárjában került Liszt keze alá. Két alkalommal is elnyerte a Liszt által alapított ösztöndíjat, melynek díjazottjait a Mester mindig maga választotta ki. Bekerült azon legkiválóbb tanítványok közé, akiket tanára magával vitt Rómába és Weimarba. 1886 nyarán Thomán Bayreuthba is követte mesterét néhány társával együtt, így ott volt Liszt halála napján s részt vett temetésén.

Thomán 1889 és 1907 között tanárként működött egykori alma materében, majd saját mesteriskolát alapított. Hitelesen adta tovább a mestereitől, elsősorban a Lisztől kapott zenei-pedagógiai örökséget. Két legjelesebb növendéke – időrendben – Dohnányi Ernő és Bartók Béla volt.²⁸

A Nagykanizsán 1922. október 6-án, szombaton este megrendezett koncert idején Thomán hatvan éves. Leányával, a hegedűművész Thomán Máriával érkezett a városba a budapesti Koncert hangversenyiroda szervezésében. A Zalai Közlöny előzetes híradásaiban csak a koncert ténye szerepelt, s utalás annak hazafias tartalmára, amely szerint

²⁸ Domokos Zsuzsa: Thomán István. = Nagy tanárok, híres tanítványok. 125 éves a Zeneakadémia. Bp. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2000. 308–309. p.

előtte bevezetőt mond dr. Domján Lajos helybeli ügyvéd (aki egyébként kitűnő műkedvelő muzsikus is volt), az est műsoráról azonban egyáltalán nem ejtett szót. A koncert másnapján pedig csak egy egészen rövid tudósítás látott napvilágot a lapban:

*A Thoman hangverseny. A Polgári Egylet nagytermében szombaton este tartotta az október hatodiki nemzeti ünnepélyvel kapcsolatos hangversenyt Thoman István zongoraművész és Thoman Mária hegedűművésznő. A jól sikerült hangversenyt telt ház hallgatta végig. – Az ünnepély megnyitója dr. Domján Lajos kanizsai ügyvéd emlékbeszéde volt.*²⁹

A lap sajnos később sem tért vissza az eseményre.

Csak találgatás, de Thomán eljátszhatta Liszt: Funérailles 1849 című nagyhatású darabját, amelyet Liszt a szabadságharc mártírjai (és a szintén akkoriban elhunyt Chopin) emlékezetére komponált. Hegedűs is jelen lévén, előadhatták együtt a híres Benedictus tételt a Koronázási miséből, s talán még egy hegedűre és zongorára átírt Liszt rapszódia is. Természetesen más szerzők művei is felcsendülhettek, ezen a téren már lehetetlen találgatni.

FÜGGELÉK:
1891: REMÉNYI EDE

Reményi Ede

A Liszt-növendékek kanizsai koncertjei után még egy hangversenyről szólok. Főszereplője Reményi Ede (1828–1898), aki hegedűművész lévén nem lehetett Liszt Ferenc növendéke, ám szélesebb értelemben véve fiatalon mégis az volt, később pedig jó barátok és kollégák lettek. Így Reményi kanizsai fellépése is – bár kissé lazább szalon – témánkhoz tartozik.

Reményi Ede kétszer koncertezett városunkban. Első fellépéséről sajnos semmilyen forrás nem maradt fenn, ez valószínűleg az 1860-as évek legelején történhetett, s ekkor Kanizsának még nem volt hírlapja. Más dokumentum sem bizonyítja a koncert tényét, csak az az utalás, ami második, már idős korában, 1891-ben történt látogatása kapcsán megjelent a sajtóban. Ek-

²⁹ Zalai Közlöny 1923. 227. okt. 7. 5. p.

kor ugyanis Csorba Palotai Ákos, a Zala felelős szerkesztője így köszöntötte a művészt: *Üdvözlünk mi Nagy-kanizsaiak évtizedek múltávali viszontlátásnál.*³⁰

Reményi Ede 1891. március 14-én állandó zongorakísérője, Bodó Alajos társaságában adott hangversenyt Kanizsán a Polgári Egylet nagytermében.

Koncertjének dátuma, március 15-nek előestéje akár szimbolikusanak is tekinthető. Reményi húsz évesen részt vett a szabadságharcban, Görgey tábori hegedűse volt. A bukás után emigrációba kényszerült. Hatalmas nemzetközi karriert futott be, de amint lehetett, hazatért Magyarországra, s 1860 után zenéjével próbálta ébren tartani 1848 szellemét: a tilalom ellenére gyakran játszott például a Rákóczi indulót. Akkoriban a bécsi titkosrendőrség állandó ellenőrzés alatt tartotta, egy időre el is tiltották a fővárosi hangversenyezéstől. 1876-ban újra külföldre ment s végleg az Egyesült Államokban telepedett le. Egy világkörüli út után még egyszer hazajött 1891-ben, ekkor került sor kanizsai hangversenyére.

Reményi Ede emigrációja idején, 1853-ban került kapcsolatba Liszt Ferencel. Ekkoriban a fiatal és még ismeretlen Johannes Brahms volt a zongorakísérője, vele ment Weimarba Liszt meglátogatására, ezzel kezdődött barátságuk. Kezdetben Liszt inkább mentora volt a nálánál tizenhét évvel fiatalabb hegedűművésznek, ezért neveztem kissé tágabb értelemben őt is tanítványának. Reményi itthon töltött másfél évtizedében gyakran találkoztak, Liszt volt Reményi esküvői tanúja, egy szép darabot is írt az alkalomra. Liszt szintén barátja vonója alá szánta 1867-ben a Koronázási mise Benedictus tételének szövegét, ám a merev udvari etikett miatt mégsem ő szólaltathatta meg első felhangzásakor, Ferenc József és Erzsébet megkoronázásán.³¹

Visszatérve a kanizsai koncert dátumához, külön fejezetet érdemelne Reményi Ede szerepe Petőfi Sándor emlékének őrzésében és megőrkítésében. 1860-ban (!) ő kezdeményezte az ország első Petőfi emléktábláját Kiskunfélegyházán, majd szintén az ő javaslatára állították fel Budapesten, a Duna parton a költő egészalakos szobrát. E szobor megvalósításához nemcsak személyes agitációval és szervező munkával, hanem koncertjei bevételeivel is hozzájárult, gyakorlatilag nagyrészt ő „hegedülte össze” a szobrot. Ez ügyben, s mivel szenvedélyes műgyűjtő is

³⁰ Zala 1891. 11. márc. 15. 3. p.

³¹ Reményi Ferenc: Reményi Ede életrajza. = Miskolci Szemle 1928. okt.–dec.

volt, pénzügyi visszaéléssel vádolták meg. Ettől annyira elkeseredett, hogy végleg elhagyta Magyarországot, csak a már említett egyetlen alkalommal, 1891-ben látogatott haza. A Petőfi-szobrot is távollétében avatták fel 1882-ben.³²

Néhány forrás úgy tudja, hogy személyesen is ismerte Petőfit s lelkét rokonnak érezte vele. Én sem akarok ágyban, párnák között meghalni, a hangversenydobogón hulljon ki kezemből a vonó – ezt állítólag többször mondogatta környezetének. S így is történt 1898. május 15-én San Franciscóban.³³

1891-ben mindenekelőtt szülővárosába, Egerbe és gyermekévei helyszínére, Miskolcra látogatott el, de szerte az országban több, mint harminc hangversenyt adott.

Városunkba a Zala című (Nagykanizsán szerkesztett és kiadott) újság akkori felelős szerkesztője, Csorba Palotai Ákos révén került, aki ismeretségben állt a hegedűművésszel, s akit Reményi Antal ügyvéd már néhány hónappal korábban értesített fivére magyarországi terveiről.

Lapunk szerkesztője, a nagy művész barátja levelet intézett Reményi Edéhez, felkérve őt, hogy hazája meglátogatása alkalmából ejtse útjába Nagy-Kanizsát is s nem valószínűtlen, hogy a hegedű nagymesterének bűbájos zenéjében fog gyönyörködni a nagy-kanizsai műértő közönség – ez a hír jelent meg az újság 1890. december 7-i számában. S hogy a dolognak volt alapja, bizonyítja, hogy 1891. március 14-én tényleg létrejött a hangverseny.

Mivel a Zala című lapnak oroszlánrésze volt megszervezésében, már február elejétől több előzetest közölt az újságban, illetve átvett két hosszú életrajzi cikket az országos sajtóból.

Íme a Zalai Közlöny előzetese a pontos műsorral – és néhány sajtóhibával:³⁴

³² Szekeres István: 95 éves a pesti Petőfi-szobor. = Budapest 1977. 10. 38–39 p.

³³ Lestyán Sándor: Repülj fecském. Reményi Ede regényes élete. Bp. Renaissance, 1942

³⁴ Zalai Közlöny 1891. 8. febr. 21. 3. p.

— Reményi Ede hangversenye
Nagy-Kanizsán szombaton, f. évi márczius
hó 14-én lesz. A program ugyanaz ma-
rad, mely előre közöltetett s melyet ez
alkalomból mi is közlünk: 1. „Adante és
finale” a hegedűversenyből Medelsóhtól,
zongorakisérettel játsza: Reményi Ede ur.
2. a) „Paraphrase de Concert” Sur
un thème Schuberttől, b) „Habanera”
„Carmen” dalműből Bizettől, magánhe-
gedűre átirta és játsza: Reményi Ede ur.
3. a) „Nocturne” Chopintól, b) „Menuette”
Padarewskytól, c) „Bercenle” (Bölcsődal)
Huber Károlytól, d) „Perpetuum Mobile”
C. M. Webertől, előadja: Bodó Alajos ur.
4. „Pleyrera” (Halászdal), „Zapadeado”
(Vargatáncz) spauyol tánczok Sarasatétól,
játsza: Reményi Ede ur. 5. a) „Rigoletto”,
ábránd, b) XV „magyar Rapszodia” Liszt-
tól, zongorán előadja: Bodó Alajos ur. 6.
Mgyar nemzeti népdalok Reményitől, játsza
Reményi Ede ur. 7. „Homage à Paganini”,
Sur le thème nel cor pin non mi sancto,
magánhegedűre szerzé és játsza: Remé-
nyi Ede ur.

A koncert előtt három héttel már hatalmas volt az érdeklődés a je-
gyek iránt. Tekintettel Reményi nimbuszára, Csorba Palotai Ákos kéré-
sének helyt adva a Polgári Egylet vezetősége székházuk nagytermét
ingyen bocsátotta rendelkezésre.

Reményi Ede zongorakisérőjével, Bodó Alajossal vonaton érkezett
Pécsről s másnap szintén vonattal Szombathelyre távoztak. A két mű-
vészt a kanizsai piaristák szállásolták el és látták vendégül.³⁵

A hangverseny helyi visszhangja ellentmondásos. A Zala, mint szer-
vező hatalmas dicséretet zengett, riválisa, a Zalai Közlöny fanyalgott.

Zala, 1891. március 22.:

*Este 8 óra után a polgári egylet nagyterme teljesen megtelt a vendé-
gekkel. Nem volt egyetlen ülőhely mely üresen maradt volna. A város és
vidék intelligentiája, értelmi és pénzaristokratiája, zeneértők és laikusok*

³⁵ Zala 1891. 12. márc. 22. 3–4. p.

siettek Reményit meghallgatni; a nők közül talán egyetlen egy sem maradt ez alkalommal otthon. A megállapított program első tételének eljátszása után Csorba Ákos pár szó kíséretében a „Nagykanizsai nők” koszorúját nyújtotta át. A koszorú, melyet a két nőegylet [a keresztény és az izraelita – K. K.] lelkes vezéreinek kezdeményezése hozott létre, a Janda Károly műkertész kezéből került ki. Gyönyörű babérkoszorú volt ez, gazdagon díszítve ibolyával (Reményi e kedvenc virágával) fehér kameliákkal és hyacintokkal. A koszorú alján R. E. betűk díszlettek. A négy méter hosszú, aranyrojtban végződő rózsaszín moir antique selyem szalagon aranybetűkkel állott: „Reményi Edének – A nagy-kanizsai nők.” A program minden pontját frenetikus tapsviharral fogadta a közönség s úgy Reményinek, mint Bodónak elismerésével hódolt. Különösen kitört a tetszés midőn Bodó Lisztnek XV. magyar Rapszodiáját játszta s midőn Reményi a népdalokat muzsikálta. A közönség szűnni nem akaró óhajának engedve, eljátszotta még Reményi a „Repülj fecském” is; ezt az ő forsdarabját, melyet a nagy mostani körútja alkalmával 18 hangversenye közül, csak háromban játssza, N.-Kanizsa volt a negyedik város, mely a „Repülj fecském” hallotta.

A közönség hálás volt a művészek iránt, mert oly példás csend és figyelemmel hallgatta őket, minőt csak egy oly műértő közönségtől lehet várni, mint a nagy-kanizsai, ezt Reményi mondá.

S egy jellegzetesen női reagálás ugyanebből a lapszámból, Obláth Kátscher Jenny aláírással:

Hogyan játszik Reményi? Nem oly könnyű erre felelni, mert tulajdonképpen nem úgy játszik, a mint ezt különben látni és hallani szoktuk. Úgy bánik hegedűjével, mint egy szerelmes ifjú kedvesével. Szerelmeskedés, cirógatás ez és gyengéden kérve híznelgi a mennyei hangokat. Az ő pianoja! Oh, ez a hasonlíthatlan piano oly gyengéd, oly lágy, mint egy epedő szerelmi sóhaj kilehelése és mégis messze és tisztán hallható! A forte-nél pedig az ember azt hiszi, hogy egy egész zenekart hall és csodálkozunk, hogy a művész hogyan képes egyetlen kicsi hegedűből a hangok ily teljét elővarázsolni. A mellett épen nem vehetni észre a legcsekélyebb erőfeszítést sem.³⁶

Most nézzük a másik oldalt, a rivális Zalai Közlönyt, amely többek között ezeket írta 1891. március 21. számának 2. oldalán:

³⁶ Zala 1891. 12. márc. 22. 4–5. p.

Aki csodákat jött hallani, az Reményi játéka által nem csekély meglepetésben részesült, mert ünnepelt hazánkfia fenséges szépen játszik ugyan, de még [? – K. K.] nem érte el a művészet elérhető netovábbját, sőt ha a múlt iránti kegyeletet nem vélnők sérteni, azt mondanánk, hogy ettől ma távolabb áll, mint valaha. „Habanera” „Carmen” dalműből és a „magyar nemzeti népdalok” keltettek csak nagyobb hatást és lelkesedést, de extazisba hozni a közönséget, erre még a „repülj fecském” sem volt elegendő.

Savanyú volt a szülő, mert a hangverseny a konkurens lap szerkesztője révén jött létre, vagy Reményi már nem volt olyan formában, mint fiatalabb éveiben? Ez ma már nehezen megítélhető, lehet, hogy mindkét dologban van igazság. Mint ahogy tény az is, hogy a politikai helyzet megváltozásával 1891-ben már kevesebb szükség volt arra a tüzes ellenállásra, amely Reményi zenéjét és magatartását jellemezte. Emiatt országszerte hűvösebben is fogadták, mint első hazatérése idején.

A Zalai Közlöny ugyanakkor melegen dicsérte Bodó Alajost, aki önálló darabokkal is pódiumra lépett. Itt visszakanyarodunk témánkhoz, Liszt Ferenchez, mert Bodó eljátszotta a Rákóczi induló dallamát feldolgozó 15. rapszódiaát s néhány más szerző kisebb darabjai mellett valószínűleg felhangzott Lisztől a Rigoletto-parafrázis is, legalábbis az előzetes műsor szerint.

Olvassuk tovább a Zalai Közlöny említett cikkét:

Bodó Alajos, a közreműködő fiatal zongoraművész fellépése iránt a közönség a legcsekélyebb érdeklődést sem tanúsította, de alig hogy a zongorához ült, olvadni kezdett a közöny és a hangverseny folyamában mindinkább fokozódott a hallgatóság érdeklő figyelme, sőt a fiatal művész keresetlen, könnyed játékaival végre meghódította magának a közönséget. Liszt XV. magyar rapszódijával oly rendkívüli tetszést aratott, hogy ezt a legvilághírűbb művész is megirigyelhette volna tőle. De nem csak mint hangversenyző, hanem zongorakisérő is a legnagyobb elismerés illeti Bodót, ki nem kis mértékben járult a „Reményi” hangverseny erkölcsi sikeréhez.

A helyi sajtó nem használta ki a hangverseny dátumában rejlő lehetőségeket. Igaz, Reményit a magyarok hírét a nagyvilágba elvivő és mindenhol magyarnak megmaradó művészként köszöntötte, azonban személyes elkötelezettségének konkrétumait nem említette.

III. FEJEZET

KANIZSAI ZONGORISTÁK TANÍTVÁNYI KAPCSOLATBAN

LISZT FERENCCEL

Munkám harmadik nagy egységében olyan nagykanizsai származású zongoristákat mutatok be, akik valamilyen szinten tanítványi kapcsolatba kerültek, kerülhettek Liszt Ferencsel; az utolsóként tárgyalt Pásztor Irma pedig Liszt egy kiváló növendékével.

RÓZSAVÖLGYI SZIDÓNIA

Az első név Rózsavölgyi Szidónia. Azt, hogy Liszt-növendék volt, László Anna említi a kanizsai születésű Hevesi Sándorról szóló monográfiájában. A könyvben az olvasható, hogy a gimnazista korában zongoraművésznek készülő fiút Rózsavölgyi Szidónia, egykori Liszt-növendék művész-tanár készítette fel a zeneakadémiai felvételi vizsgára.³⁷ Sajnos, László Anna ezt az adatát, mármint hogy Szidónia Liszt-növendék volt, semmilyen forrással nem támasztotta alá. Elképzelhető, hogy Hevesi Sándor családtagjainak emlékezéseiből merítette.

A Rózsavölgyi Szidóniáról eddig előkerült információk meglehetősen hézagosak. Rosenstock Szidónia néven az 1850-es évek vége felé születhetett. A korabeli helyi sajtó kanizsai születésűnek mondja, ám a helyi izraelita hitközség anyakönyvében ebben az időszakban nem szerepel. Mindenesetre városunkban nevelkedett és itt kezdett el zongorázni.

Neve, amelyet valamikor 1869/70-ben magyarosított, először 1867-ben bukkant fel a kanizsai sajtóban, amikor az akkoriban városunkban élő, jó nevű Pyllemann Ferenc zongoratanár (később bécsi zenekritikus és zeneműkiadó) tanítványai között fellépett egy növendékhangversenyen:

*Különös tetszésben részesült Pylleman tanítványa Rosenstock Szidi k. a. gyönyörű s korához képest meglepő játéka.*³⁸

Az elkövetkező három-négy évben több hasonló mondat tűnik fel Kanizsa akkori hírlapjában, a Zala-Somogyi, később Zalai Közlönyben. Pyllemann Bécsbe költözése után egy másik kiváló helybeli magánta-

³⁷ László Anna: Hevesi Sándor. Bp. Gondolat, 1960. 8. p.

³⁸ Zala-Somogyi Közlöny 1867. 3. jan. 20. 2. p.

nár, Bischitzky Miksa tanította Szidóniát. 1876-ban egy hangversenyen már Liszt-Gounod: Faust-keringőjét játszotta, ami mutatja haladását:

*Ha már többször volt alkalmunk e kisasszony jeles játékát csodálni, ez alkalommal önmagát múlta felül, s e nem könnyű zenedarabot oly kifejezett technikával, oly művészi felfogással játszta, hogy a riadó tapsokat, melyekkel őt a közönség többszörösen kihívta, teljesen megérdemelte.*³⁹

Kanizsa másik hírlapja, a Zalai Közlöny másnap így méltatta:

*Rózsavölgyi Sidonia k. a. kitűnőleg szépen játszott. Ujjai alatt a zongora egész zenekarrá alakult, szabatos játéka zajos tapsokat aratott.*⁴⁰

Az újság egy másik, 1875 szeptemberi hangversenytudósításában le is szögezik, hogy a tehetséges kisasszonynak zeneakadémián volna a helye.

A budapesti Zeneakadémia éppen ez év novemberében nyitotta meg kapuit Liszt Ferenc elnökletével és Erkel Ferenc igazgatásával. Az intézményben sajnos csak az 1882/83-as tanév végén adták ki az első évkönyvet, az első hét tanévről csak szórványosan fennmaradt iratanyag vall. Ennek alapján Gulyásné Somogyi Klára készített egy összegzést e tanévek évkönyveinek pótlására⁴¹. Ebben az 1881/82-es zongorista növendékek között Rózsavölgyi Szidónia neve is olvasható. A Zeneakadémia levéltárának közlése szerint az 1882/83-as tanév iratanyagában Szidónia neve mellett a régi növendék megjelölés szerepel, amit igazol, hogy ott a neve az 1881/82-es névsorban. Ugyanakkor ellentmondás, hogy az ez év végén kiadott évkönyvből hiányzik az említése.

Mindezt összevetve a helyi sajtóból kirajzolódó képpel, miszerint Rózsavölgyi Szidónia 1877 és 1880 között egyáltalán nem lépett fel Kanizsán, pedig ezt előtte évente többször is megtette, s a Zala egy 1880 decemberi kanizsai szereplése alkalmából *soká nélkülözött szeretett művésznő*nek titulálta⁴², elképzelhető, hogy Szidónia már korábban, 1878/79 körül megkezdte zeneakadémiai tanulmányait, csak az intézmény hiányosan fennmaradt iratanyagából ez nem derül ki.

³⁹ Zala 1876. 17. ápr. 26. 3. p.

⁴⁰ Zalai Közlöny 1876. 34. ápr. 27. 3. p.

⁴¹ Fejezetek a Zeneakadémia történetéből. Bp. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1992. 24–40. p.

⁴² Zala 1880. 50. dec. 8. 3. p.

Mint ahogy nem derül ki a helyi sajtóból sem egyértelműen. Kanizsának ekkoriban két hírlapja is volt, de egyik sem gondolt az utókorra, s csak ilyen szórványosan elejtett morzsákból lehet valamiféle halovány képet összerakosgatni.

E hiányosságok ellenére az azért teljesen bizonyos, hogy Szidónia a Zeneakadémia növendéke volt abban az időszakban, amikor az intézménynek Liszt volt az elnöke és egyik zongoratanára.

Kérdés viszont, hogy valóban Liszt-növendék volt-e. Az, hogy kit lehet egyáltalán Liszt tanítványának tartani, eléggé képlékeny dolog. Természetesen sok az egyértelmű név csak Budapesten is, akik a Zeneakadémián a Liszt által vezetett „magasabb kiművelési osztályba” jártak. Ugyanakkor, mivel Liszt mindenkit ingyen oktatott – Pesten és Weimarban egyaránt –, voltak nem dokumentált növendékei is. Ugyanakkor ha pályája során valaki Liszt-növendékként reklámozta magát, az azért nagyon jól csegett...

Szidónia neve nem szerepel a pesti zeneakadémián a kifejezetten Liszt osztályába járók között. Azonban az előfordulhatott, s valószínűleg elő is fordult, hogy Liszt, aki Pesten töltött hónapjaiban rendkívül intenzíven foglalkozott zeneakadémiai munkájával (az intézmény falai között is lakott!), többször hallotta Szidóniát s bizonyosan értékelte, elemezte játékát: saját személyes növendékeit a kezdők közül ugyanis mindig maga választotta ki.

Rózsavölgyi Szidónia a Zeneakadémia után Kanizsán egyetlen egyszer lépett fel: 1887. április 17-én, a Polgári Iskola által rendezett esten. Jellemző lehet, hogy Liszt-művet játszott, a XII. magyar rapszódiaát.

A Zala című újságban a következő sorokat olvashatták az akkori kanizsaiak:

*Azután Rózsavölgyi Szidónia k. a. játszotta Liszt XII. Rhapsodiáját, a genialis mester e nehéz művét ritka zenei felfogással és mesteri technikával interpretálva. A közönség természetesen nem fukarkodott tapsaival és kihívásaival; kár, hogy a kisasszony művészi játékában oly ritkán gyönyörködhetik közönségünk.*⁴³

Sajnos, ez volt minden, amit ez az újság akkor Szidóniáról írt, a Zalai Közlöny pedig meg sem emlékezett az eseményről.

⁴³ Zala 1887. 17. ápr. 24. 2. p.

A fiatal Hevesi Sándor

A koncert érdekessége, hogy egyik szervezője a Polgári Iskola tanára, Hoffmann Mór volt, Hevesi Sándor édesapja. Fia – ebben az időben még eredeti nevén, Hoffmann Sándorként – a kanizsai piarista gimnázium hatodik osztályába járt. Nyolc éves korától tanult zongorázni, zongoraművésznek készült. Szidónia 1887-ben már a tanára lehetett, s így kerülhetett sor oly hosszú idő után kanizsai szereplésére éppen a Polgári Iskola rendezvényén. De lehet, hogy fordítva történt és kanizsai látogatásának lett az eredménye, hogy Hevesi Sándor a tanítványa lett. Valószínűleg a tanítványnak kellett alkalmanként felutaznia Pestre leckéket

venni, mert nincs nyoma, hogy Rózsavölgyi Szidónia ezekben az években Nagykanizsán élt volna. A tanítás egyébként teljes sikerrel végződött: 1890-ben, érettségije után a budapesti Zeneakadémián megállapították az ifjú Hoffmann abszolút hallását és zongorajátéka, tudása alapján fel is vették. Hevesi Sándor azonban anyagi okokból mégsem kezdte meg az akadémiát, s egy vargabetűvel a színház irányába fordult. Pályája során nagy hasznát vette zenei képzettségének, különösen mint a Népszínház-Vígopera, majd az Operaház főrendezője.⁴⁴

Szidónia életének további alakulása egyelőre a teljes homályba vész. Csak néhány Kanizsán kívüli szerepléséről tudunk: 1881 nyarán a Budai Dalárda zongorakísérőjeként a kórossal Fiumében járt⁴⁵, 1883 februárjában pedig közreműködött egy hangversenyen a Ferencvárosi Társaskörben⁴⁶. Harmincas évei közepétől eddig semmilyen adatot nem ismerünk róla, a kanizsai sajtó sem említette többet.

⁴⁴ László Anna: Hevesi Sándor. Bp. Gondolat, 1960. 90–100., 131–153. p.

⁴⁵ Zala 1881. 23. jún. 8. 2. p.

⁴⁶ Zala 1883. 17. febr. 28. 3. p.

A Liszt Ferencsel tanítványi kapcsolatba kerülhetett kanizsaiak között a következő név Bátorfi Emma (Emília).

Az ő életéről is elég hézagosság az ismeretek, de azért valamivel több tudható róla, mint Szidóniáról. Emma 1860 körül születhetett, valószínűleg Győrben, de Nagykanizsán nőtt fel.

Apja, a polgári családból származó Bátorfi Lajos (1835 Kiskunfélegyháza – 1896 Nagykanizsa) városunk életének egyik ismert személyisége. A hivatalnokból lett író, újságíró, lapszerkesztő, közéleti ember 1867 körül költözött Kanizsára. 1882-ig a Zalai Közlöny című, Kanizsán kiadott hírlap szerkesztője volt, de neve több más újsággal kapcsolatban is felmerül. Ő indította el például Kanizsa első és egyetlen női lapját, a Kandi Klári-t. Két évtizeden keresztül volt az önkéntes tűzoltók alkapitánya, s más helyi egyesületek munkájában is részt vett: 1895-ben egyik alapítója volt a Kanizsa kulturális és zenei életében egészen 1944-ig meghatározó szerepet betöltő Irodalmi és Művészeti Körnek. Írt verset, drámát, helytörténeti munkát, élete utolsó évtizedében a város levéltárának rendezésével foglalkozott. Rövid életrajzát és irodalmi tevékenységét Szinyei József is ismerteti Magyar írók élete és munkái című alapvető kézikönyvében. Nekrológjában Kanizsa másik hírlapja mint a régi újságíró gárda tipikus alakjáról s a jót soha el nem rontó, jószívű öreg bohémról emlékezett meg róla⁴⁷. A kanizsai köztemetőben ma is látható szép síremlékét közadakozásból állították 1898-ban.

Egyetlen leánya, Emma így művelt és toleráns otthonban nőtt fel. Sajnos, egyik helyi újságból sem derül ki, hogy ki tanította zongorázni, de nagy valószínűséggel Bischitzky Miksa, aki ebben az időben a legjobb tanár volt zongorából és magánénekből Kanizsán.

Bátorfi Emma 1878. augusztus 28-án önálló bemutatkozó koncertet adott a piarista gimnáziumban. Groszmann Ignác gimnáziumi zenetanár tudósítása a Zala szeptember 1-jei számában látott napvilágot:

Bátorfi Emma kisasszony, lapunk szerkesztőjének kedves leánya, e hó 28-án a helybeli főgymnasium rajztermében számos meghívott vendég jelenlétében mutatta be a zongorajátékban való képességét, melyet mint halljuk – a nemzeti zeneacademiában tovább fejleszteni és tökéletesíteni szándékozik. – Kétséget nem szenved, hogy leginkább a művészi pálya

⁴⁷ Zala, 1896. 36. máj. 3. 4. p.

az, mely a kezdőnél a tehetségek szigorú és részrehajlatlan bírálatát megköveteli, mert nem ritka azon eset, hogy a különben nagyon is közszerű tehetséggel rendelkező egyén környezete hízelgő és nem őszinte dicsérete által felbízta, művészek tartja magát, mielőtt a valódi művészet szent csarnokába – hová vajmi kevesen jutnak – lépett volna, míg végre szép álmaiból keserűen kiábrándul. – Én a Bátorfi Emma kisasszony által ez alkalommal előadott darabokat feszült figyelemmel végig hallgattam, dacára azonban tartózkodó ítéletemnek örömmel kellett constataálnom, hogy az egyes darabokat követő viharos tapsokat a kezdő művésznő valóban meg is érdemelte és mi a legszebb reményeket kötjük hozzá. Szép technikáját elegáns fogással (Anschlag) tudja érvényre emelni. Játéka jellemzően erőteljes és határozott, hogy némelykor a gyengébb helyeket jobban marquirozza, azt egyedül fiatal tűzének tulajdonítjuk. Kedélyre igen fogékony, s hogy a darab minden egyes részletét képes átérezni, azt megnyerő arcáról leolvastuk. Általában Bátorfi Emma kisasszony búcsúelőadása alkalmával meggyőzött bennünket arról, hogy nála nem hiányzanak azon kellékek, melynek alapján nemzeti academiánk jeles tanárai őt a classicai zene szerntélyébe bevezethetik. Adja az ég, hogy nemsokára szerencsénk lehessen őt mint bevégzett művésznőt üdvözölhetni! Groszmann Ignác főgymn. tanár.

Ezzel a koncerttel Emma egyúttal el is búcsúzott Nagykanizsától. Felvették ugyanis a budapesti Zeneakadémiára, az 1878/79-es tanévben meg is kezdte tanulmányait. Ezt a helyi sajtón kívül igazolja a Zeneakadémia levéltárában őrzött bizonyítvány-másolat, amely a következő adatokat tartalmazza:

...hivatalosan igazoltatik, hogy fölvéttetett 1878 szept. hó(ban), akadémiái hallgató volt 1878/79 és 1879/80 tanévben, ugyanekkor vizsgáit letette, Végzett két évi tanfolyamot.

Ez idő alatt tantárgyai voltak: Összhangzattan: két évfolyam, tanára volt Ábrányi Kornél, ebben: jeles; zeneszerzés: egy évfolyam tanára volt Ábrányi Kornél, ebben: jeles; zenetörténelem: egy évfolyam, tanára volt Ábrányi Kornél, ebben: jeles; magas zong. kiműv. két évfolyam, tanára volt: Erkel Ferenc, ebben jeles, jegyzet: szorgalma és tehetsége jeles.

Kelt Budapesten, 1880. jun. 22-én

Ha tüzetesebben értelmezzük a fentieket, kiderül belőlük, hogy két egymást követő évben volt a Zeneakadémia növendéke, s vizsgáit sikeresen letette. Kiegészítő tantárgyként zenetörténetet, összhangzattant és zeneszerzést (!) tanult, valamennyit jeles eredménnyel, tanára Ábrányi

Kornél volt. A zeneszerzés stúdium meglepetésként hathat, de ismert, hogy Liszt, mint elnök és tanár elvárása volt, hogy akadémiáján a zongoristák zeneszerzést is tanuljanak, hiszen saját tapasztalatából tudta e két ágazat egymásra hatásának fontosságát. Emma ebből is jelest kapott.

Főtárgyát, a zongorát Erkel Ferenc vezetésével végezte, mégpedig a magas kiművelési osztályban, azaz az akadémiai szinten haladóknak minősítettek között – szintén jeles eredménnyel. Szorgalmának és tehetségének általános minősítésére is jelest kapott.

Mindezt kiegészíti még az 1880/81-es tanév hallgatóinak rekonstruált névsora⁴⁸, amelyben ott van Bátorfi Emma, aki ezek szerint elvégezte a harmadik évfolyamot is. Összegezve tehát: Emma három éven keresztül, 1878/79 és 1880/81 között volt a Zeneakadémia növendéke.

Ezeket az információkat a nagykanizsai sajtó is alátámasztotta több rövid híradással. Első tanéve végén így írt a Zala:

*... örömmel tekintettük meg Bátorfi Emma kisasszonynak, ki ez elsőrendű intézet növendéke volt a múlt évben, bizonyítványát, hol minden tantárgyból jeles osztályzatot nyert. S így joggal nagy reményeket köthe-tünk a t. kisasszony jövőjébe.*⁴⁹ Harmadik tanévének vége felé ugyaneb-ből az újságból a következőket tudhatták meg az akkori kanizsaiak:

*A kitűnő zongorajátékaról városunkban előnyösen ismert kisasszony az országos zeneakadémia harmadéves növendéke, azon kevesek közé tartozik, kiket világhírű zongoraművészünk Liszt Ferencz az akadémia növendékei közül, tanítványainak kiszemelt*⁵⁰.

Mint már Rózsavölgyi Szidóniával kapcsolatban is volt róla szó, az Erkel Ferenc által vezetett osztályokból Liszt maga válogatta ki saját növendékeit a legtehetségesebbek közül. Hogy Emmát is kiválasztotta, más forrásból nem ismerjük, csak innét, s egy későbbi, szintén helyi cikkből, amelyet majd idézni fogok. De hitelt kell adnunk az információ-nak, mert ebben az időben Emma apja a Zalai Közlöny főszerkesztője volt, s a vele évtizedeken át konkuráló újság, a Zala nem valószínű, hogy ilyent magától kitalált volna. A Liszt általi kiválasztást alátámaszt-ják a színjeles osztályzatok is. Emma azonban ennek a tanévnek a végén abbahagyta tanulmányait, éppen egy ilyen kecsegtető helyzetben. Oka csak az lehetett, amit szintén az előbb említett cikk közölt:

⁴⁸ Fejezetek a Zeneakadémia történetéből. Bp. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1992. 24–40. p.

⁴⁹ Zala 1879. 28. júl. 9. 2. p.

⁵⁰ Zala 1881. 10. márc. 9. 3. p.

*Hymen: Író társunk és barátunk Bátorfi Lajos úrnak, a „Zalai Közlöny” szerkesztőjének leánya, Bátorfi Emma kisasszony febr. 27-én váltott jegyet Filipovits József m. kir. postatisztával Budapesten.*⁵¹

Így szalasztotta el Emma, hogy közvetlenül Lisztnél tanuljon s egyúttal nagyobb esélye legyen sikeres művészpályát befutni. De amit Rózsa-völgyi Szidónia esetében feltételeztem, az Emmánál egészen bizonyos: Liszt hallotta őt játszani s tehetségesnek ítélte ahhoz, hogy növendéke legyen. De úgy látszik, Emmának a magánélet volt a fontosabb: vőlegényével 1881. május 11-én meg is tartották esküvőjüket.⁵² A tanévet azért még valószínűleg befejezte. Férjével gyakran hazalátogattak Kanizsára. Két alkalomról a helyi sajtó is tudósított, s ezek a mondatok igazolják, hogy Filipovicsné Bátorfi Emma – családja mellett – karbantartotta zongorista tudását. 1893-ban egy gyermekkori barátnője, Löwy Róza kedvéért, aki Lorma Róza néven énekesnő lett, leutazott leánykora városába s közreműködött a Kereskedelmi Kaszinóban megtartott hangversenyén. A Zalában megjelent beszámolóból idézünk:

*Azt a tüzet, amivel Lorma Róza menyasszonyi lekiismeretességgel takarékoskodott, bőven kárpótolta ezután a tűzről pattant menyecskéknek legaranyosabbika: Filipovicsné Bátorfi Emma, aki bámulatos technikai bravourral bemutatott zongorajátékába igazán beleöntötte művészi lelke minden tüztét. Különösen az egyedül játszott roppant nehéz technikájú darabot [egy Raff-művet – K. K.] oly remekül színezte, hogyha Liszt hallotta volna tőle, – megint csak homlokon csókolta volna érte, mint annak idején megcselekedte.*⁵³

Az újság utalása Liszt homlokcsókjára szintén hiteles lehet. Ismert a szakirodalomból, hogy a Mester – valószínűleg annak a gesztusnak az emlékére, amikor gyermekként őt csókolta homlokon Beethoven – így szokta kifejezni elismerését.

Édesapja gyászjelentéséből⁵⁴ tudjuk, hogy Emmának időközben négy leánya született. Utolsó említése a helyi sajtóban 1902-ben történt, amikor egyik lánya, Toncsi (valószínűleg Antónia) eljegyezte magát a kaposvári Kun Kálmán Árpáddal⁵⁵. Eddig több adat nem került elő róla, halála évét sem ismerjük.

⁵¹ Zala 1881. 10. márc. 9. 3. p.

⁵² Zala 1881. 19. máj. 11. 2. p.

⁵³ Zala 1893. 47. nov. 19. 5. p.

⁵⁴ Zala 1896. 36. máj. 3. 4. p.

⁵⁵ Zalai Közlöny 1902. 52. dec. 27. 2. p.

Gulyás Gizella

Rózsavölgyi Szidónia és Bátorfi Emma után még volt egy kanizsai ifjú hölgy, aki kapcsolatba került Liszt Ferencel.

Ő Gulyás Gizella, Gulyás Jenő törvényszéki bíró lánya. 1870. január 1-jén született Kaposváron⁵⁶, majd a család hamarosan Nagykanizsára költözött. Apja is muzsikált, bár inkább csak családi körben. Ritka tehetségű lányát egy Kohn Henrik nevű helybeli magántanár tanította zongorázni, majd a kis Gizella 1882–85 között, tehát rendkívül korán, tizenkét éves korától a bécsi zeneakadémián képezte magát tovább. Mestere Hans Schmitt, aki többek között Ferruccio Busoni és Arthur Schnabel tanára is volt.

Gizella alig kezdte meg bécsi tanulmányait, máris nyilvános hangversenyt adott Nagykanizsán 1882 novemberében az Arany Szarvas szállóban. Már olyan művek szerepeltek műsorán, mint Liszt VIII. magyar rapszodiája és nagy Tannhäuser-parafrázisa. S ekkor még nem volt tizenhárom éves...

A Zalai Közlöny így írt 1882. november 16-i, 92. számában:

Negyedik éve, hogy először volt alkalmunk az ekkor alig 9 éves Gulyás Gizella kisasszonyt a nyilvánosság előtt egy jótékony-célú hangversenyen hallani. Szép zongorajátéka már akkor meglepett, s a legszebb reményekre jogosított fel bennünket. [...] A program óriás oszlopait Liszt: Tannhäuser Paraphrase s ugyanannak VIII. Magyar Rhapsodiája képezte. Alig hisszük, hogy valaki ily fiatal korban, minőben Gulyás Gizella kisasszony van mindazon kellékekkel bírjon, melyek e darabok előadásánál megkívántatnak. Ily tanítványhoz Schmitt tanár úrnak csak gratulálhatunk.

A bécsi zeneakadémia befejezése után Gizella koncertező pályafutásba kezdett. 1885 márciusában első budapesti hangversenye alkalmából mutatták be az idős Liszt Ferencnek, aki ekkoriban az egy évtizede megnyitott Zeneakadémia elnöke és tanára volt.

Legány Dezső Liszt-kutató rekonstruálta Liszt Ferenc magyarországi tartózkodásait 1869-től szinte napról napra. Ő írja 1885. március 12-ről:

⁵⁶ Római katolikus születési anyakönyv Kaposvár, 1870/1. bejegyzés

Csütörtök délelőtt [Liszt] hajlandó otthonában hosszabb ideig hallgatni a pár nap múlva Budapesten bemutatkozó koncertet adó, de egyébként Bécsben tanuló 14 éves Gulyás Gizella számait. Jó zongoristának indul. Feltehetően műsoráról Beethoven 111. szonátáját, a Chopin és Saint-Saëns művet, és főleg Lisztnek Schumanntól átírt Frühlingsnachtját és majd a tanárával, Hans Schmitt-tel kézzongorás előadásra kitűzött „Magyar fantáziá”-t játssza el.⁵⁷

Budapesti koncertjére ezek szerint Gizellával eljött Hans Schmitt professzor is. Legány Dezső nem említi, hogy Schmitt elkísérte volna Gizellát Liszthez, így, ha akkor sor került a Magyar fantázia eljátszására, akkor még az is lehet, hogy a fiatal művész nő partnere maga Liszt volt. Egyébként Gizella ekkor nem 14, hanem 15 éves volt, de mindenképpen nagyon fiatal. Lehet, hogy nem csak egyszer járt Liszt lakásán, mert a Zala című hírlap ezt írta ekkoriban:

Hogy Gulyás k. a. mennyire bírja a legfelsőbb zenészi körök elismerését és rokonszenvét, legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy a fiatal művész nő most, Budapesten tartózkodása alatt, majdnem mindennapos, szívesen látott vendége Liszt Ferencnek.⁵⁸

Ám az is elképzelhető, hogy ez a „mindennapos vendég” kifejezés a helyi újság elfogult túlzása...

A kanizsai sajtó Gizella pesti koncertjéről is tudósított az országos lapok visszhangjai alapján:

Gulyás Gizella k. a. hangversenye e hó 16-án, hétfőn ment végbe, Budapesten a Hungária szálló dísztermében. A hangversenyen nagyszámú és igen distinguált közönség volt jelen, mely zajos tapsokkal és éljenzéssel adta minden szám után jelét elragadtatásának. A fővárosi újságok zenereferensei valamennyien valóságos enthusiasmmal írnak a kisasszonyról, ki zsenge fiatalsága dacára már tökéletesen bevégezett művészeti játékot produkál. Mindnyájan nagy jövőt, világra szóló hírnevet jósolnak neki. Őszintén örvendünk, hogy ez a nagy elismerés, a bámulat városunk szülöttét illeti és szívünkben gratulálunk a szülőknek, kik gyermekek kiképeztetéseért semmi áldozattól sem riadnak vissza.⁵⁹

Alig több, mint tíz nap múlva, 1885. március 27-én Gulyás Gizella Nagykanizsán is fellépett pesti koncertjének műsorszámával; ugyanazokkal a darabokkal, amelyeket nem sokkal korábban Lisztnek is eljárt-

⁵⁷ Liszt Ferenc Magyarországon 1874–1886. Bp. Zeneműkiadó, 1986. 226. p.

⁵⁸ Zala 1885. 12. márc. 22. 3. p.

⁵⁹ Zala 1885. 12. márc. 22. 3. p.

szott. Ide professzora már nem kísért el, így Liszt Magyar fantáziáját a helybeli Ollop Ernővel játszotta, akiről már volt szó⁶⁰, s aki egy ideig szintén a bécsi zeneakadémián tanult. Ismét a Zala című lapból idézünk:

Sikeres pályakezdése után Gulyás Gizella útja érdekesen folytatódott. Nyilván még Bécsben ismerkedett meg Jankó Pállal, aki – éppen Hans Schmidt professzor előadásainak hatására, akinek ő is tanítványa volt – egy újfajta, kromatikus billentyűsorú zongorklavíatúrát konstruált. Ez a billentyűbeosztás egyéb előnyök mellett nagy fogásokat érhesen el. Mint ben, Gulyás Gizella megtanult játszani a szegődött találmánya népszerű

A Jankó-féle klaviatúra

⁶⁰ Lásd 12. p.

*Azonban Jankó Pál klaviatúrájának sikerében egy derék magyar leánynak is része volt, kinél jobb szövetséges társat a föltaláló alig kívánhatott találmányához. Ez a szövetséges társ Gulyás Gizella kisasszony, zongoraművésznő, ki nálunk úgy, mint a külföldön már a régi zongorán is kitűnő tehetségnek bizonyult, a Jankó-zongorán pedig, melynek előnyeit felismervén, mindjárt használatba vette, művészetét tökéletesítette és Európa nagyobb városaiban tartott hangversenyein, a hol mindig a Jankó-zongorán játszott, a szakértőket és a hallgatóságot is meggyőzte. Így lett a magyar művésznő a specialis magyar találmány hatalmas terjesztője.*⁶²

1887. november 22-én a kanizsai közönség is megismerhette Jankó zongoráját:

*Gulyás Gizella hangversenye. A fiatal művésznőnek lapunk múlt számában előre jelzett hangversenye szép közönség előtt a legszebb sikerrel folyt le. A bájos megjelenésű művésznő nehéz programjának minden pontját bevégzett művészettel produkálta, s a legnehezebb részleteket játszani könnyűséggel adta vissza. Valóban nem tudjuk, hogy a mély felfogást, az érzéssel teljes játékot, a tiszta intonatiót, vagy a bevégzett technikát emeljük e ki? Közönségünknek alkalma volt egyszersmind a Jankó-féle új rendszerű zongorával is megismerkedni, melyet a művésznő máris tökélytel kezel. A hangverseny után a zeneértők közül többen nézték és próbálgatták az új szerkezetű zongorát, de játszani bizony csak akkor lehet rajta, ha azt megtanulják.*⁶³

Ettől kezdve az 1890-es évek közepéig Gizella külföldi hangversenyeken terjesztette a Jankó-zongorát. A bécsi Steyskal ügynökség szervezésében csak 1891-ben több, mint száz koncertet adott a Monarchia területén, illetve német városokban. 1893-ban fellépett a berlini zeneakadémián is. A német szaksajtó róla személy szerint nagy elismeréssel írt, ugyanakkor a Jankó-klaviatúráról az első eufória után már visszafogottabban nyilatkozott. A kor leginkább mértékadó kritikusa, Eduard Hanslick is úgy vélekedett, hogy Gulyás Gizella tehetsége, amit ő már megismert a hagyományos zongorán, azt érdemli, hogy inkább ahhoz térjen vissza.⁶⁴

⁶² D. J.: Jankó Pál zongora-billentyűzete (klaviatúrája) = Vasárnapi Újság 1889. 48. dec. 1. 787–788. p.

⁶³ Zala 1887. 49. nov. 27. 2. p.

⁶⁴ www.sophie-drinker-institut.de/cms/index.php?page=gulyas-gisela (2011. márc.)

Az 1890-es évek közepétől Gizella neve eltűnt a zenei sajtóból. Egyik oka lehetett, hogy a Jankó-zongora végül is nem forradalmasította a zongoraművészetet, a feltaláló maga is csalódottan visszavonult a zenei pályától. A másik oka, hogy Gizella férjhez ment egy Kamillo Wessely nevű bécsi mérnökhöz. Az eljegyzésről mindkét kanizsai újság hírt adott 1895-ben:

*Hymen. Gulyás Gizella kisasszonyt, egykori Gulyás Jenő nagykanizsai kir. törvényszéki bíró leányát a napokban jegyezte el Wessely Kamillo bécsi mérnök. Szívből örülünk és sok boldogságot kívánunk a szép frigyhez s reméljük, hogy ez által Gulyás Gizella kisasszony nem szakít egészen a művészi pályával, melyen annyi babért és dicsőséget aratott.*⁶⁵

Életének további alakulását a helyi sajtó már nem követte, még halálának évét sem sikerült megtalálni. Kiderült azonban, hogy egyik fia nagy elismertséget szerzett egyházi pályáján s megjelent róla egy életrajzi kötet⁶⁶, ez segített kiegészíteni – legalább is nagy vonalakban – Gulyás Gizella élettörténetét:

Amikor férjhez ment, Gizella valóban abbahagyta a koncertezést és rövid ideig Bécs Hernals városrészében egy tisztek leányai számára létesült nevelőintézetben (Offizierstochter Erziehungsinstitut) zongorát tanított. Kezdetben Dornbachban élt családjával (az egykori Bécs környéki település akkor már a város 17. kerülete volt). Ott született három gyermeke: Paul 1896-ban, Gisela 1898-ban és Friedrich, akiről a fent említett könyv szól, 1901-ben. Később a család Bécs belvárosába, a Florianigasséba költözött. Volt egy nyaralójuk is az Attersee-nél. A derűs családi életet csak az első világháború – amelyben a legidősebb fiú önkéntesként vett részt, de szerencsésen hazatért – és az utána következő gazdasági helyzet nehezítette meg. 1926-ban azonban nagy tragédia történt: az ötvenhat éves édesanyát, azaz a mi Gulyás Gizellánkat legfiatalabb fia, az éppen abban az évben teológiai doktorátust megszerző Friedrich egy reggel holtan találta: agyembólia végzett vele, teljesen váratlanul.

⁶⁵ Zalai Közlöny 1895. 32. aug. 10. 2. p.

⁶⁶ Liechtenstein, Adelheid: Friedrich Wessely 1901–1970. Ein Leben in Jesus Christus. Roggendorf, Salterae Maria, 1998

Pásztor Irma

A kortársak után egy olyan kanizsai művész-tanár következik, aki zenei szempontból Liszt-unoka, azaz Liszt Ferenc egy volt növendékének tanítványa.

Neve Pásztor Irma, később Fábiánné Pásztor Irma. Az ő alakjával részletesebben foglalkozom, mint amit e tanulmány fő témája, Liszt és Nagykanizsa kapcsolata indokolna. Ezt több okból teszem. Először azért, mert az előző három hölgygel ellentétben, akik Nagykanizsán csak felnőttek, de később már nem sok közül maradt városunkhoz,

Pásztor Irma – tanulóiidejét leszámítva – mindvégig Nagykanizsán élt és működött, s művészi és pedagógiai tevékenysége nagymértékben kihatott a város zenei életére a XX. század első felében. Mindkettőben nyilván tovább örökölte azt a szemléletmódot, felfogást, amelyet ő maga a Liszt-növendék Thomán Istvántól (is) tanult – még ha később saját tanítványai általában nem művészképzősök közül kerültek is ki. Másodszor pedig azért, mert származása miatt 1942-ben, ereje és tehetsége teljében nyugdíjazták, majd 1944-ben családtagjaival együtt koncentrációs táborba hurcolták, ahonnét egyikük sem tért haza. Neve mára teljesen kitörlődött a város emlékezetéből, ezt próbálom meg ellensúlyozni azzal, hogy részletesebben szólok róla.

Pásztor Irma eredeti neve Pollák Irma Lea. Az Izraelita Hitközség anyakönyvének tanúsága szerint 1894. március 9-én született Nagykanizsán⁶⁷. Édesapja a kanizsai kereskedőcsaládból származó Pollák (később Pásztor) Miksa (1861 k.–1938), maga is kitűnő, a bécsi zeneakadémián tanult zongorista; 1880 óta a város keresett magántanára, mellette 1890-től 1937-ig a kanizsai zsinagóga orgonistája. Édesanyja a szintén kanizsai származású Weisz Franciska. Családi nevüket 1908/09 körül magyarosították.⁶⁸ A belváros egy csendes utcájában ma is áll a ház⁶⁹, ahol a család élt, ahol Irma felnőtt, majd ahova később férjével és lányával visszaköltözött. Megérdemelne egy emléktáblát!

⁶⁷ Állami születési anyakönyv Nagykanizsa, 1894/13. bejegyzés

⁶⁸ Kocsis Katalin: Nagykanizsa 100 zenei emlékhelye. Nagykanizsa, Czupi, 2009. 295–298. p.

⁶⁹ Nagykanizsa, Szent Imre utca 10.

1897-ben megszületett Irma húga. Margitkát négy és fél éves korában büszke édesapja, egyúttal lányainak tanára megmutathatta az éppen Nagykanizsán hangversenyező Emil Sauernek, Liszt Ferenc egyik legkiválóbb volt tanítványának, aki ebben az időben a bécsi zeneakadémia professzora volt. Sauer elragadtatva nyilatkozott a kislány tehetségéről és nagy jövőt jósolt számára.⁷⁰ Margitka sajnos nem teljesíthette be a várakozásokat: tizennégy éves korában, 1911. augusztus 9-én hosszú, súlyos betegség után elhunyt⁷¹.

Így Irma maradt szülei egyetlen gyermeke, akit a városban szintén csodagyermeknek tartottak. Az 1907/08-as tanévben a Zeneakadémia hallgatója lett, ahova az intézmény évkönyveinek tanúsága szerint – két előkészítő osztály elvégzése után – csak az 1912/13-as tanévben tért vissza, s művész-tanári diplomát szerzett.

ORSZ. MAGYAR KIR. ZENE-AKADÉMIA.

204 szám. Előkészítő tanfolyam. 20/9 tanév.

Zongora tanszak. második osztály.

Név: Pásztor Irma

Vallás: izr Szülő (gyám, gondnok) neve: Pollák Miksa

Születési év: 1894 márc. 9 Foglalkozása: zongora tanár

Születési hely: Nagykanizsa Lakása: Bp. Nagyincze utca 27

Megye, ország: ... Növendék lakása: ...

Tanszak:	Félévi értesítő		Évi bizonyítvány		Tanár
	Érdemjegyek	Észrevételek	Érdemjegyek	Észrevételek	
Zongora	kiváló		jól		Tagy
Köteles tantárgyak.					
Zongora	kiváló		kiváló		Barcsi
Zene-elmélet					
Karének					
Zenetörténet					

Pásztor Irma II. évfolyamos zeneakadémiai bizonyítványa

⁷⁰ Zala 1902. 37. máj. 8. 3. p.

⁷¹ Zalai Közlöny 1911. 64. aug. 10. 2. p.

Közben, ami témánk szempontjából a legfontosabb, Irma az 1909/10-es tanévben Thomán István mesteriskoláját látogatta. Úgy látszik, szükségét érezte, vagy apja tanácsát követte, hogy – kitűnő bizonyítványa mellett is – néhány évre felfüggeszse éppen csak megkezdett zeneakadémiai tanulmányait és az akkori legkiválóbb zongora-pedagógustól, Thomántól tanuljon.

Magyar tanítványai közül Thomán volt Liszt művészetének és pedagógiai örökségének legautentikusabb letéteményese és továbbvivője, olyan nagyságok tanára, mint Dohnányi Ernő és Bartók Béla⁷². Ebben az időben zeneakadémiai posztjáról már nyugalomba vonult és saját iskoláját működtette. Itt volt növendéke, méghozzá megbecsült növendéke Pásztor Irma. A fiatal lány, aki ebben az időben mindössze tizenhét éves volt, a tanév végén nagyon szép minősítést kapott Thomántól, amelynek szövegét Kanizsa egyik hírlapja is leközölte:

Pásztor Irma. Nemcsak Kanizsán, de a főváros zeneköreiben is ismert sőt elismert név a Pásztor Irmáé. A Zalai Közlöny nagy elismeréssel írt másfél évvel ezelőtt a fiatal, akkor még gyermek zongoraművésznő játékaról, amit egy előkelő koncerten nyújtott. A múlt évben Pásztor Irma az országos m. kir. zeneakadémia nyilvános hangversenyén feltűnést keltett művészetével, amiről a fővárosi lapok teljes elismeréssel számoltak be. Ez évben a fiatal művésznő Thoman István kiváló zenepedagógus mester iskolájában végezte tanulmányait. Hogy minő előmenetellel, azt legjobban illusztrálja magának a mesternek levele, melyet a művésznő atyjához, Pásztor Miksa zongoratanárhoz intézett: „Tek. Pásztor Miksa úrnak Nagykanizsán. Szívesen elismerem, hogy nagytehetségű Irma leánya az 1909-10. tanévben zongoratanulmányait vezetésem alatt végezte és pedig oly szép eredménnyel, hogy jövőjéhez a legvérmesebb reményeket fűzöm. Budapest, 1910. jún. 11. Thomán István.”

*Ehhez mi csak azt tesszük hozzá, hogy örvendünk városunk e kiváló tehetségű művésznőjének a legkompetensebb helyen való dicséretének.*⁷³

A korábban csodagyermeknek tartott kislány felnőtt művészként 1911-ben mutatkozott be szülővárosának közönsége előtt. Március 2-án szólístaként, majd alig néhány nap múlva zenekarral lépett fel. Éppen ekkoriban töltötte be tizenhetedik életévét.

⁷² Lásd 28–30. p.

⁷³ Zalai Közlöny 1910. 49. jún. 16. 3. p.

A március 2-i estet a zenei téren is aktív helybeli Izraelita Nőegylet rendezte. Irma mellett ugyan egy gyermek-primadonna is szerepelt, a két műsorrészt azonban teljesen elválasztották egymástól, így tulajdonképpen szólóestet adott a Kaszinóban. Idézzük a Zalai Közlöny beszámolóját, amelyből kitűnik, hogy Chopin és Liszt műveit tűzte műsorára:

[...] játékaiból egy művész határozott biztos tudása hirdette, hogy ő többé már nem az, kiben a kanizsaiak a csodagyermeket éveken át csodálták, hanem egy kész művész, kinek minden billentése a zongorán sajátos és egyéni, művészetének meggyőző erővel ható érvei. [...]

*Chopin Berceuse, Scherzo (H-moll) volt első száma. Átérzés és határozott tudás beszélt e két darabban. Gyönyörűség volt nézni, mint győzte le a Scherzo technikai nehézségeit s az előadás általános szabályai fölé mint emelte az egyéni stílus karakteristikonjait objektív érvényre. Ezután jött Liszt Nocturnéja (As-dúr) s XII. magyar rapszódiaja. Itt hatásról, s sikerről a tomboló tapsorkán s ováció beszél, mely perceként át zúgott [...]*⁷⁴

Zenekari bemutatkozására Nagykanizsa legelső filharmóniai bérlet-sorozata adott lehetőséget. Böhm Emil, egy Pécsről üzleti okokból ideiglenesen városunkba települt kereskedő (!), profi szinten képzett tenorista és zongorista, s itt töltött másfél évtizedében a város zenei életének motorja szervezte meg Kanizsán az első zenekari hangversenysorozatot.⁷⁵ E sorozat harmadik estéjén játszotta el Irma Schumann a-moll zongoraversenyét a székesfehérvári zenekarral, amelynek élén Fricsay Richárd, a kitűnő karmester – s a jövőendő nagy karmester, Fricsay Ferenc édesapja – állott. Irma fellépése Fricsay értékelése szerint valóságos „zenei tünemény” volt. A Zalai Közlöny beszámolóját Lukács József, a piarista gimnázium énektanára írta:

A szám előtt az elakadt lélegzettel való várakozás izgalma általános. Mintha valami képzelt tekintély szuggesztív ereje hatott volna sokak lelkére s kétkedéssel néztek volna az előadás sikere elé. Ugyanis a darab Schumann zeneköltői termékeinek legérettebb s legtökéletesebb alkotása, telve erővel s technikai nehézségekkel, melyek az előadásban várnak megoldásra s érthető interpretációra. Azonban az allegro affettuoso bevezető szólójában tüstént nyilvánvalóvá lett, hogy a nehéz művet szép-

⁷⁴ Zalai Közlöny 1911. 19. márc. 6. 1. p.

⁷⁵ Böhm Emil: Dalosnaplómból. Pécs, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt, 1938. 92–93. p.

ségeiben remek előadó stílus is fogja követni. Nem csalódtunk. Az előadás folyamán feloldódik a lelkeken a kétely s megmarad a tiszta intuíció, mely gyönyörködve szemléli az előadás fejlődését s az esztetice szép határozott medrében való haladását. Az andantéban érzést dalolva játszik s a solóban emelkedik ki az előadás hajlékonysága, könnyedsége, csillogó bravúrja, s mindaz, amit megfigyelhetett s elsajátíthatott Thomán mesteriskolájában.

[...]

Az allegro vivacében csaknem az elérhetetlent éri utol. Képeletszerű gyorsasággal gördülnek le a taktusok s a zenekarnak szinte nehéz a kíséret s csaknem a kimerülés látszik rajta, mikor a végső hangok elcsattannak s Pásztor Irmát bámulattal ünnepli kivétel nélkül mindenki.

*Ez a szereplés egy művészi pályafutás sokat ígérő első lépése volt!*⁷⁶

A második lépés is Schumann zongoraversenyéhez és Fricsay Richárdhoz kapcsolódik, ugyanis Irmát kanizsai teljesítménye alapján meghívta Székesfehérvárra. Az ottani koncertre majdnem egy évvel később, 1912. február 2-án került sor. Mint a fehérvári újság tudósított, a nézőtérben ott ült Thomán István is. Ez különleges megtiszteltetés volt, mert az idős Thomán vidékre szinte soha nem utazott. Hogy erre a koncertre elment, visszamenőlegesen is hitelesíti Irmáról írott kedvező szakvéleményét.

A székesfehérvári lapok is felső fokon szóltak Irma játékaról, aki a Schumann-koncert mellett lehetőséget kapott, hogy szólistaként is megmutassa magát.

A Székesfehérvár és Vidéke cikkét a Zalai Közlöny idézte:

*Thomán mester tanítványa, a legtehetségesebb a fiatal zongoraművészek között, kinek bátran jósolhatták ismerősei, mesterei a legfényesebb nevet, Chopin Nocturne-jét és Liszt Rigoletto parafrázisát játszotta mint szóló-számokat s különösen az utóbbival szinte rendkívüli hatást ért el. Bámulatos technikája és dinamikája, mely lányos törekénységével majdnem ellentétesnek látszik, a tanítvány és mesterének zsenialitását egyaránt dicséri.*⁷⁷

A főváros közelsége miatt ez a koncert nagyobb országos nyilvánosságot is kapott.

⁷⁶ Zalai Közlöny 1911. 21. márc. 13. 1–2. p.

⁷⁷ Zalai Közlöny 1912. 11. febr. 8. 2. p.

Pásztor Irma e sikerek után tért vissza tanulmányainak folytatására a zeneakadémiára, ahol művész-tanári diplomát szerzett. Minden készen állott tehát egy sikeres művészpályához.

Ő azonban Nagykanizsán maradt, s innét – képességei ellenére – csak ritkán sikerült kitörnie. Az okok megértéséhez látnunk kell, hogy Pásztor Irma nehéz történelmi helyzetben vált diplomás művésszé: már egy éve zajlott az első világháború, amikor diplomáján megszáradt a tinta, s utána is zavaros és gazdaságilag is nehéz idők következtek. A másik ok családi helyzetében keresendő. 1911-ben, amikor pályája kezdett kibontakozni, halt meg már említett, szintén nagyon tehetséges húga, így ő maradt szülei egyetlen gyermeke. Emberi egyéniségéről sajnos nincs képünk, de lehet, hogy elég „rámenős” sem volt saját maga menedzselésében. Itthon az első időben csatlakozott apja magántanári praxisához. Így foglalkozott 1918/19 körül a csöpp Dános Lilivel⁷⁸ – az akkoriban öt-hat éves kislány fiatal tanárnőjéhez hasonlóan szintén csodagyermeknek számított Nagykanizsán, s jeles zongoraművész vált belőle. Közben Irma azért évente legalább egy nagy hangversenyt adott városában. Ezek későbbi zeneiskolai fellépéseivel együtt bizonyítják: a vidéki életforma nem akadályozta meg abban, hogy élete végéig koncertképes zongorista maradjon.

Önálló koncertjei sajtóvisszhangjai között lapozgatva úgy tűnik, ezek olyan szintű interpretációk lehettek, hogy a Zeneakadémia nagytermében vagy nemzetközi pódiumokon is sikert aratott volna velük.

Az 1911/12-es Schumann-zongoraverseny után 1918. február 16-án újra Fricsay Richárd dirigálásával léphetett fel a Polgári Egylet nagytermében, Beethoven: Esz-dúr zongoraversenyét játszotta a Schubert és Beethoven műveiből szerkesztett műsorban. A Zalai Közlöny beszámolóját újra Lukács József piarista tanár jegyezte:

*Fejlődésének újabb bizonyosságát adta Pásztor Irma zongoraművésznő. [...] játéka csupa természetesség. Billentésének van zománcos fénye s minden accentusában benne lüktet az érzés. [...] Beethoven szelleme mintegy újraéledésre lobban az előadás alatt. Drámai erőből duzzad az minden ízében és stílszerűen finom, pontossággal teljes a kivitelben.*⁷⁹

1921-ben szólóestet adott a Kaszinóban, a műsor magáért beszél⁸⁰:

⁷⁸ Dános Lili közlése, 2008. szept.

⁷⁹ Zalai Közlöny 1918. 7. febr. 19. 2. p.

⁸⁰ Zalai Közlöny 1921. 65. márc. 20., 2. p

— **Pásztor Irma hangversenye.**

Tegnap este tartotta *Pásztor Irma* zongoraművésznő hangversenyét a Kaszinó dísztermében. A hangversenyen igen nagyszámu, disztíngvált közönség jelent meg, akik a nagyképzettségű és kiválótehetségű zongoraművésznőt lelkes ünneplésben részesítették. Előadta: 1. Beethoven: Szonáta Op. 53. c-dur (Waldstein) Allegro con brio. Introduzione. Adagio molto. Rondo. Allegretto moderato. 2. Chopin: a) Prelude as-dur, b) Etude c-moll, c) Etude f-moll, d) Bölcsődal des-dur, e) Ballada Op. 23. g-moll. A szünet után: 3. a) Liszt: Petrarca-szonett 104. sz., b) Dohnányi: Scherzo cis-moll, c) Schubert-Liszt: Gretchen am Spinnrade. 4. Schulz-Evler: Concert-paraphrase, Strauss J. „Kék Duna” keringőjének témáira,

1923 tavaszán egy újabb szólóest, újra nagyszabású műsorral:

F. Pásztor Irma zongoraestélye. A kanizsai közönség nagy várakozással tekint F. Pásztor Irma március 18-iki zongora-estélye elé, amit a jeles művésznő a Kaszinó dísztermében fog tartani. Az estély műsora a következő: 1. Haydn: Variációk f-moll. 2. Beethoven: Sonata quasi una Fantasia Op. 27. Nr. 2. (Mondschein) Adagio sostenuto. Allegretto. Presto agitato. 3. Chopin: Fantázia f-moll. 4. Chopin: a) Etude as-dur, b) Etude c-dur, c) Etude ges-dur (feketebillentyűs), d) Nocturne fis-dur, e) Mazurka Op. 6. Nr. 1, f) Mazurka Op. 67. Nr. 2, g) Prélude des-dur, h) Prélude b-moll. – Szünet. – 5. Mendelssohn-Liszt: Auf Flügel des Gesanges, b) Grünfeld Alfréd: Gavotte Caprice, c) Brahms: Rhapsodia g moll, d) Brahms: Capriccio h-moll, e) Sapelnikoff: Tündértánc. 6. Gounod-Liszt: Faust-keringő. Jegyekre már most lehet előjegyezni Szerbnél.⁸¹

⁸¹ Zalai Közlöny 1923. 57. márc. 11. 3. p.

... és a rövid beszámoló:

*F. Pásztor Irma zongoraestélye. Vasárnap este tartotta meg F. Pásztor Irma egyetlen zongoraestélyét a Kaszinóban. A termet megtöltő lelkes közönség egész estén át a legnagyobb elismeréssel adózott városunk kedves, szerény művésznőjének, kinek játékában úgy is oly ritkán gyönyörködhet. Műsorán Haydn, Beethoven, Chopin, Liszt, Grünfeld, Brams [sic] és Sapelnikoff művei szerepeltek. Igazi művészi közvetlenséggel tolmácsolta a legkülönbözőbb irányban dolgozó szerzők műveit. A műsort Haydn f. moll variációkkal nyitotta meg s a nyugodt, békés lelkű Haydnval élénk varázsolta egy régi, boldog világ fodros ruhájú, copfos, hajporos alakjait. – Beethoven Mondschein szonátájával a mester borongó lelkének álmodozását, kételkedéseit, viharos kitöréseit a legnagyobb szubjektivitással juttatta érvényre. Sajnos, helyszűke miatt nem szentelhetünk a műsor teljes egészének méltán megérdemlő részletezést. Pásztor Irma vasárnapi előadásával művészi kifejező képességének fejlődési vonalán hatalmas emelkedést tapasztaltunk. Lelkessen megtapsolták.*⁸²

Ekkor már F. Pásztor Irma néven szerepel. 1921 augusztusában ugyanis férjhez ment⁸³. Férje a tanári képesítésű Fábián Miksa, a kánizsai Izraelita Hitközség titkára. Egy leánya született, Magda. Ekkoriban költözhett el addigi otthonából ugyanabba az utcába egy részsút szemben álló épületbe⁸⁴; néhány év múlva azonban férjével és Magda nevű leányával visszaköltözött szülei házába (az 1926-ban megnyílt Zeneiskola hivatalos irataiban végig Szent Imre herceg utca 10. a lakcíme).

1925. december 14-én újabb nagy fellépése volt a Zrínyi Miklós Irodalmi és Művészeti Kör szimfonikus zenekarának hangversenyén. A Zalai Közlöny főszerkesztője akkoriban a zenéhez is nagyszerűen értő Kempelen Béla volt, az ő megbízható értékeléséből idézek:

Fábiánné Pásztor Irma játékában annak dinamikai erőlyessége és erőteljessége mellett magukkal ragadtak a zongora billentyűire szinte oda lehelt végtelenül finom pianissimói s technikájának káprázatos felkészültsége. A hogyan ez a zongoraművésznő a hangokat a billentyűkből

⁸² Zalai Közlöny 1923. 64. márc. 20. 2. p.

⁸³ Zalai Közlöny 1921. 194. aug. 28. 4. p.

⁸⁴ Nagykanizsa, Szent Imre utca 7.

*elővarázsolja, az már jóval felül áll a technika virtuozitásán s egyenesen boszorkányság számba megy. Beethoven, Chopin, Liszt, Schulz-Evler majd pedig Schubert, tehát meglehetősen különböző zenei irányú szerzőktől előadott művek technikai nehézségeit bámulatos könnyedséggel győzte le és tagolta szét az egyes zenei mondatokat a nélkül, hogy előadásában csak a legkisebb szaggatottságot is érezte volna. A lágyabb melódiákban talán nem mindenütt találta meg Chopin vagy Schubert lelkének puhaságát s érzelemviláguknak a színek pompázó ragyogásában tobzódó hangulatok fátyolozottságát s színezetten cikáztak a gondolatok ott is, hol azokat némi borongósság teszi misztikusokká, máshol meg a pianissimók elhaló letompítottsága talán nem egészen fedte éppen Chopinnek még a leglágyabb befejezésekben is ott visszfénylő egyéniségének állandóan vibráló nyugtalanságát, de mindez felfogás dolga lévén semmivel sem csorbitják játékának művészi tökélyét és értékét. A művészről egyéniségéhez mindenesetre közelebb fekszik Liszt, mint Chopin vagy Schubert; a tátongó hangörvények, mint a színeknek kaleidoszkópszerű tobzódása, de játékbeli művészete és technikai kvalitásai előtt ép úgy meg kell hajolnunk, mint egyéniségének megfelelő interpretálási készsége előtt.*⁸⁵

A helyi sajtóban megjelent kritikák közül talán ez az írás igazolja legjobban, hogy Pásztor Irma – nagykanizsai illetőségűként és emiatt kevesebb lehetőséggel rendelkezve is – az ország egyik legjobb zongoristája. S abban, hogy Kempelen meglátása szerint a romantikusok közül Liszt áll hozzá legközelebb, biztosan benne van a Liszt-növendék Thomán István hatása is.

A következő nagy változás 1926-ban a Városi Zeneiskola megnyitásával következett el Pásztor Irma életében.

Nagykanizsa régóta „muzsikáló város” volt, több jeles magánzenetanár működött itt. A város által fenntartott zeneiskolának volt egy érdekes előde az 1920-as évek elején, az úgynevezett Fenyveszeneiskola, amely egyesületi keretekben működött rövid ideig – szép eredményekkel, de nagyon mostoha körülmények között.⁸⁶ Egységes tantervű s megfelelő szakmai kontroll alatt álló városi zeneiskola felállításának szükségességéről már a XIX. század végétől cikkezett a helyi sajtó, de az iskola csak 1926-ban nyithatta meg kapuit. Vannay János

⁸⁵ Zalai Közlöny 1925. 283. dec. 15. 5. p.

⁸⁶ Kocsis Katalin: Nagykanizsa 100 zenei emlékhelye. Nagykanizsa, Czupi, 2009. 208–210. p.

*Pásztor Irma, mint
a Zeneiskola tanára*

igazgatásával zongora és hegedű főtanszakon, valamint a kapcsolódó melléktanszakokon kezdődött meg a tanítás, s az iskola hamarosan olyan szintre fejlődött, hogy a vidéki zeneiskolák közül országosan a negyedik helyre rangsorolták⁸⁷. 1926 őszén Fábiánné Pásztor Irma természetszerűleg lett az új intézmény elsőként alkalmazott zongoratanára.

Ettől kezdve életét a zeneiskola töltötte ki. Vannay igazgató, az egykori katonatiszt vas kézzel vezette az intézményt, sokat követelt a tanároktól s nagy fegyelmet tartott, a kiváló teljesítményt azonban elismerte.

Pásztor Irmának, mint pedagógusnak átlagosan húsz növendéke volt évente. Ez kezdetben, amikor még tanárhiánnyal küzdöttek, 28–30 főt jelentett, később állapodott meg 12–18 fő között, majd 1939 után újra legalább tíz tanítvánnyal nőtt⁸⁸.

Az nem adatott meg számára, hogy híressé vált zongoraművészt neveljen ki, de van egy jeles név a növendékei között: Pauk Anna, a későbbi legendás énektanár. Nem lett muzsikus, de az egyik legjobb növendéke volt Rosenfeld Berta, egy gazdag kanizsai kereskedőcsalád sarja, aki egy jó évtized múlva osztozott egykori tanárnője sorsában. Érdekes, hogy amint a zeneiskola tanév végén kiadott értesítőiből kiolvasható, saját lányát, Fábián Magdát ő maga tanította zongorázni a zeneiskola keretei között, méghozzá nyolc hosszú évig.

Pásztor Irma 1926 után többet lépett fel, mint korábban, de ezt már a zeneiskola tanáráként tette – általában kollégáival és a növendékekkel közösen, nem szólóesteken. Elképzelhető, hogy főnöke és kartársai nem örültek volna annak, ha régi koncertjeihez hasonló személyes sikereket ér el és túlságosan kimagaslik a tantestületből. Igaz, Vannay igazgató közben sokat tett azért, hogy ő és legjobb kollégái szerepelhessenek például a Magyar Rádióban⁸⁹.

⁸⁷ Zalai Közlöny 1928. 220. szept. 28. 4. p.

⁸⁸ Városi Zeneiskola Nagykanizsa Értesítői, 1927/28 – 1943/44

⁸⁹ A nagykanizsai Városi Zeneiskola iktatott iratai a Zala Megyei Levéltárban, VIII.1901, 1936/37–68.

A korabeli újságcikkekben végigkövethető Pásztor Irma két évtizednyi fellépéseinek műsora és visszhangja. Egyik legszebb személyes sikere egy 1936-os tanári hangversenyen Liszt Rigoletto-parafrázisa volt, amelyet pompás előadásban szólaltatott meg.

Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy megőrizte jó emlékeztében egykori tanárát, Thomán Istvánt, akitől annak idején első kézből kaphatott képet Liszt műveinek legautentikusabb megszólaltatásáról. Bizonyosan találkozott is régi mesterével, amikor Thomán 1923-ban Nagykanizsán adott koncertet, s tartotta a kapcsolatot Thomán Máriával, mestere hegedűművész leányával. Pásztor Irma és Thomán Mária közös koncertet szerettek volna adni Kanizsán, ami sajnos nem valósult meg.⁹⁰

A zeneiskolában eltöltött szűk két évtizede alatt Pásztor Irmának módja és egyszersmind kötelessége is volt a kamarazenélés; ezt szerencsére jó kollégákkal tehetette. A zongora – hegedű – gordonka felállású Nagykanizsai Triónak ő volt az oszlópa. A zeneirodalom nagy kamaraműveit szólaltatták meg kiváló előadásban. 1936. június 15-én a Magyar Rádió egy Nagykanizsáról élőben közvetített monstre műsorában ők is játszottak, pozitív országos visszhanggal⁹¹.

Pásztor Irma pályája vége felé még egyszer eljátszhatta zenekarral Schumann zongoraversenyét, amellyel negyedszázaddal korábban olyan sikeresen debütált:

*Külön meg kell emlékeznünk a szólistáról: F. Pásztor Irmáról, aki teljesen ura volt a klaviaturának s a technikai tudáson és felkészültségen túl a schumannni tartalmi mélységeket és szépségeket is bele tudott vinni szép s mindig örömeinkre szolgáló játékába.*⁹²

Bár Pásztor Irma – összességében nézve – Nagykanizsán nem futhat be a tehetségéhez méltó pályát, legalább volt kenyere, családja, s azal foglalkozhatott, amit a legjobban szeretett. A felhők azonban kezdtek gyülekezni az ő feje felett is.

Miután 1940 március közepén hivatalosan nyilatkoznia kellett, hogy az ún. második zsidótörvény hatálya alá esik⁹³, még két évig taníthatott, de mind baljóslatúbb előjelekkel.

⁹⁰ A nagykanizsai Városi Zeneiskola iktatott iratai a Zala Megyei Levéltárban, VIII.1901, 1936/37–40.

⁹¹ Zalai Közlöny 1935. 147. júl. 3. 4. p.

⁹² Zalai Közlöny 1937. 88. ápr. 21. 3. p.

⁹³ A nagykanizsai Városi Zeneiskola iktatott iratai a Zala Megyei Levéltárban, VIII.1901, 1940–39.

Utasításra figyelemmel jelentem a következőket:
Név és lakcím: Fábian Miklósné sz. Pásztor Irma
Nagykanizsa, Kent Imre hg. u. 10. sz.
Ar. 1939. évi IV. t. p. értelmébenxidónak vagyok
tekintendő. — Városi statusba tartozom, még pedig a IV.
Hangversenyképesség: Korgora.

Pásztor Irma saját kezű nyilatkozata származásáról, 1940

Pódiumra utoljára 1942. január 18-án lépett egy tanári hangversenyen mint kamaramuzsikus. Egy hónappal előtte egyik legszebb sikerét aratta a zeneiskola ún. „liceális” sorozatában, amelynek keretében ismeretterjesztő előadással egybekötött élő zene hangzott fel. Ezen a rendezvényen Beethovenről beszélt és játszott is tőle:

A zenekultúrált közönség megszokta a zeneiskolától, hogy csak elsőrendűt nyújtson. Ilyen volt az idei liceális-sorozat vasárnapi előadása, amelyen a városi zeneiskola kitűnő zongora tanárnője, Fábiónné Pásztor Irma Beethovenről tartott előadást, ismertetvén életét, munkásságát, majd műveiből adott elő. Fábiónné nagy értéke a zeneiskolának. Vasárnapi szereplése teljes egészében érvényre juttatta sokoldalúságát, kiváló képzettségét, művészi teljesítményének széles skáláját. [...]

Majd Fábiónné Beethoven Fantázia szonátájából adott elő több tételt amelyben minden szépség, leheletfinom bensőség teljességében jutott kifejezésre.

Fábiónné Pásztor Irmát lelkesen ünnepelte a megjelent diszes közönség, amelynek soraiban ott láttuk Krátky István dr. polgármestert és nejét, dr. Hegyi Lajos városi főjegyzőt és nejét és a város társadalmának számos kitűnőségét.⁹⁴

Am ekkor már folyamatban volt nyugdíjazása az említett törvény értelmében⁹⁵, hiába tapsolt neki a polgármester és a „diszes közönség”...

⁹⁴ Zalai Közlöny 1941. 275. dec. 1. 3. p.

⁹⁵ A nagykanizsai Városi Zeneiskola iktatott iratai a Zala Megyei Levéltárban, VIII. 1901, 1942–285.

IV. FEJEZET

EGYÉB KIEMELKEDŐ LISZT-KONCERTEK NAGYKANIZSÁN

Nagykanizsán nem csak Liszttel növendéki kapcsolatban állók játszottak az idők során Liszt-műveket, hanem más művészek is.

Ezen koncertek áttekintését kezdjük a vendégművészekkel.

Az 1930-as években két nagy Liszt-interpretációnak lehettek fűltanúi a kanizsaiak. 1934. február 26-án egy bérleti hangversenysorozat negyedik estjén a húsz éves Fischer Annie Liszt egyik legmonumentálisabb és legfontosabb művét, a h-moll szonátát játszotta. Előző évben éppen ennek a műnek az előadásával nyerte el a Liszt Ferenc Zongoraverseny fődíját. A Zalai Közlönyben így méltatta Barbarits Lajos:

Liszt h-moll szonátájában a színek kavargása a fantázia szárnyára kapta a művészt és a hallgatót és az ünneplés már a szívek mélyéből fakadt, izzott, tombolt az interpretátor körül, aki akár Chopin-t, Dohnányit, Bartókot vagy Mendelssohnt szólaltatta meg, mindig a zenei alkotó óriások ihlete, lelke elevenedett meg benne. Nem szolgálai ragaszkodással, nem tökéletes kotta-másolással, hanem az alkotó művének tartalmi mélyeiből, csapongó hangulataik legtitkosabb vibrálásából születtek a hangok a keze alatt. Amellett technikája is abszolút tökéletes, sokszor bravúros.

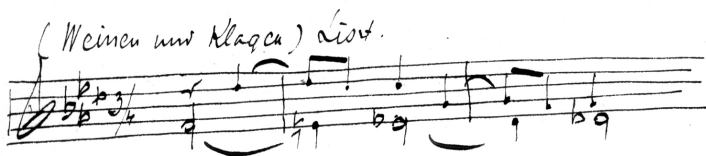
Barbarits maga nem volt zenekritikus, hanem tanár, lapszerkesztő és helytörténész, mégis pontosan tudta, milyen jelentőségű esemény tanúja volt, még ha kicsit patetikusan fejezte is ki magát:

E sorok írója sohasem volt szakavatott zenekritikus. Sohasem is akart ilyesmit elhíttetni magáról. De a szíve, a lelke mindig meg tudott nyílni a muzsika gyönyörűségeinek befogadására. Fischer Annie zongoraestjén pedig szerette volna az ujjongó szívét, lelkét élő szőnyegként odateríteni a művészetnek arra a diadalútjára, amit ennek a gyermek-sorból alig kikerült istenáldotta zseninek köszönhetett Nagykanizsa zeneértő közönsége. Kár, hogy az ünnep szót a hétköznapiak sodrában elszürkítette a sablonok frazeológiája, mert most úgy érezzük, hogy az ünnep szó szinte kevés, hogy felmérjük annak a kultúr-élménynek az örömét, amit ez az este hozott ide, a zalai kultúra centrumába.¹⁰⁰

A másik nagy esemény Stefániai Imre Liszt-zongoraestje volt 1936 április 18-án. Ez az év amúgy is Liszt-évnek számított, hiszen a művelt világ ekkor Liszt születésének 125. és halálának 50. évfordulójáról em-

¹⁰⁰ Zalai Közlöny 1934. 46. febr. 27. 1-2. p.

lékezett meg. A hangversenyt az akkor tíz éves múltra visszatekintő Városi Zeneiskola szervezte saját Liszt-megemlékezéseik koronájaként. Stefániai, aki akkor a Liszt Társaság igazgatója is volt, s mellette rendkívül jelentős Liszt-interpretátor, Tóth Aladár így jellemezte egy tíz évvel korábbi pesti koncertje kapcsán: *szédületes technikai virtuozitásával szuverén ura hangszerének, aki az instrumentum fizikai lehetőségeit egy atléta erejével és ügyességével tartja markában, ez a művész csupa áhítattal és naiv, gyermeki alázattal kezeli az őt uraló hangszert. Virtuóz, aki megtalálta a virtuozitás nemes szerepét az emberiség kultúrájában.*¹⁰¹

Kedves Vannay barátomnak Liszt
hangversenyem emlékére.

Stefániai Imre
N. Kanizsa 1936 évs. 18.

Stefániai Imre bejegyzése a nagykanizsai zeneiskola évkönyvében

Kanizsai koncertjén hatalmas Liszt-műsort játszott: *Weinen klangen* variációk, *Funérailles*, X. rapszódia, *Paulai Szent Ferenc a hullámokon*, *Szerelmi álmok* (E-dúr noktürn), *Norma-fantázia*. Hangversenyének bevételét a művész – méltón Liszthez – a kanizsai zenekultúra fejlesztésének céljára ajánlotta fel. Ezért külön is ünnepelte őt a közönség, de azért is, mert világszínvonalú hangversenyt hallhatott.

Szinte megdöbbentő az a hatalmas technikai, már nem is tudás, hanem fölény, amivel Stefániai Imre játszik. Ő Liszt szellemét kelti életre a

¹⁰¹ Nyugat, 1926. 4.

holt, tehetetlen húrokból. És amint zengnek az akkordok, önkéntelenül is az a gondolat kapja meg a lelkeket: „Igen, ez az, így álmodhatta meg ezt Liszt zenei zsenije!” – írta Kanizsa hírlapja, majd így folytatta:

A közönség tombolt és az utolsó szám után sem hagyta el helyét. Olyan tapsvihar tört ki, amilyenre Nagykanizsán (ahol tudvalevően „előkelő dolog” nem tapsolni!) még nem volt példa. Stefániai honorálta is ezt a tapsot, amikor ráadásul a Portici néma paraphrazist, majd újabb tapsvihar után egy Paganini-etűdöt adott elő.¹⁰²

Végigtekintve a kanizsai Liszt-előadásokon leszűrhető a tanulság, hogy csak ő és Fischer Annie mertek vidéken pódiumra lépni Lisztnek legelmélyültebb darabjaival. A régebbi koncerteken – beleértve a korábbiakban bemutatott Liszt-növendékek hangversenyeit – az előadók biztosra mentek és a Liszt-oeuvre legnépszerűbb rétegéből válogattak. Pedig Kanizsa zeneértő város volt, s kellő mértékben „adagolva”, ahogyan Stefániai is tette, lehetett volna sikere korábban is hasonló felépítésű műsornak.

Néhány évtized múlva hasonló siker volt Kocsis Zoltán 1979. november 20-i koncertjén. Az alig néhány évvel korábban átadott Hevesi Sándor Művelődési Központ színházterme zsúfolásig megtelt, s a levegő csak úgy szikrázott a feszült várakozástól (ez e sorok írójának személyes tapasztalata is volt). Mint később a népművelő kollégák mesélték, azt mondta a művész, hogy ilyen légkört még soha nem tapasztalt koncerten. Ezt igazolja akkori bejegyzése is az őt meghívó zeneiskola emlékönyvébe:

Csak megismételni tudom mindazoknak a véleményét, akik nagyra értékelik ezt a közönséget. Az első pillanatban meglepett a nagy csend, később azonban nagyon inspirálólag hatott. Szívből kívánom, hogy ehhez a nagyszerű alapfeltételhez egy másik, nem kevésbé fontos – nevezetesen a hangszer minősége – járuljon hozzá minél előbb. Ha senki más, a kanizsai közönség igazán megérdemli ezt.

Szívből köszönöm:

Kocsis Zoltán
20/11/76

¹⁰² Zalai Közlöny 1936. 91. ápr. 21. 2. p.

Bach és Chopin mellett műsorának gerincét Liszt alkotta: az első rész végén eljátszotta a Zarándokévek 2. kötetéből a Velence és Nápoly címmel összefoglalt darabokat, a koncert második felét pedig Beethoven 5. szimfóniájának liszti zongoraváltozata képezte. Kocsis akkor annyira megszerette a kanizsai közönséget, hogy hamarosan lehozta az Új Zenei Stúdiót, mert azt mondta, ez a közönség érett arra, hogy meghallgassa a legújabb törekvéseket.

Most tekintsük át nagykanizsai művészek és együttesek legfontosabb Liszt-interpretációit – Pásztor Irma kivételével, hiszen az előző fejezet róla szólt.

A XIX. század harmadik negyedében néhány évig Kanizsán élt egy jeles zongorista, Pyllermann Ferenc. Bécsbe költözve zenekritikus és kiadó lett, ám fiatalon elhunyt. Hogy jó zongorista lehetett, bizonyítja, hogy 1867. január 6-án a Zöldfa szálló nagytermében Liszt Rigoletto-parafráziséval lépett fel¹⁰³.

Szintén még Liszt életében, 1879-ben zajlott az a hangverseny, ahol Berecz Imre, a piarista gimnázium zenetanára mint zongorista és felesége előadták a Holt költő szerelme című Liszt-melodramát (szavaltat zongorakísérettel). Az 1874-ben komponált mű meglepően hamar került nagykanizsai muzsikusz kezébe!¹⁰⁴

A századforduló idején tűnt fel zongorista tehetségével a gimnazista Blau János. Iskolai és városi rendezvényeken előfordult, hogy Liszt-művet játszott, s mint a későbbiekből következtetni lehet, valószínű, hogy nem könnyített, hanem eredeti formában. A Zala című lap így írt 1895. március 21-i számában:

Aztán Blau János IV. oszt. tanuló kötötte le a közönség figyelmét értelmes zongorajátékával, melyben Liszt-féle XIV ik rapszodiának technikai nehézségeit szép reményekre jogosító ügyességgel küzdötte le.

A helyes szöke fiú orvos lett, nevét Balla Jánosra magyarosította, s 1930-ban bekövetkezett haláláig mintegy „házi” zongoraművésze volt a városnak. Teljesen profi szintű zongorista lett, amit bizonyít, hogy számos, akkoriban a városba érkező énekes és hangszeres szólistát ő kísért zongorán – olyan művészeket, mint Koncz János vagy Palló Imre.¹⁰⁵

¹⁰³ Zala-Somogyi Közlöny 1867. 1. jan. 3. 3. p.

¹⁰⁴ Zalai Közlöny 1879. 25. márc. 27. 3. p.

¹⁰⁵ Kocsis Katalin: Nagykanizsa 100 zenei emlékhelye. Nagykanizsa, Czupi, 2009, 143–144. p.

Balla János mellett volt Kanizsának még egy „nemhivatásos” zongoraművésze, Blumenschein Vilmosné Kohn Hedvig, a korábban említett Kohn Henrik zongoratanár¹⁰⁶ leánya. Gazdag gabonakereskedő felesége lett, s ehhez képest elég gyakran fellépett szólistaként és zongorakísérőként egyaránt. Képességeiről sokat elárul, hogy ő is játszotta nyilvánosan a Rigoletto-parafrazist, kísérőként pedig a fiatal Szigeti Józseffel muzsikált együtt. Egy fellépéséről a sok közül így emlékezett meg a Zala 1897. december 9-i számában:

Blumenschein Vilmosné, Liszt Ferenc XIV. rapszodiáját játszotta zongorán. Dicsérő szót használni egészen felesleges. Mit is dicsérjünk: felfogását, technikáját, nagy precizitását. Nem, Blumenscheinné úrnőt hallgatni kell csak és újra hallgatni... Játékát zúgó, viharos taps követte.

1926-ban létrejött a Városi Zeneiskola. Mivel az országos trendhez hasonlóan a zongora volt a legnépszerűbb tanszaka, a kezdeti egy zongoratanár, a már sokat emlegetett Pásztor Irma mellé alig néhány éven belül még két tanárt szerződtetek: Kerekes Irént és Honti Ilonát, akik az 1960-as évek végéig, nyugdíjazásukig a kanizsai zeneiskolában működtek. Hogy mindkét művész-tanár koncertképes pianista volt, Liszt-interpretációik is bizonyítják. Pásztor Irmával együtt különösen sok Liszt-darabot játszottak az 1936-os jubileumi évben.

Nemcsak a Zeneiskola, hanem a kanizsai Zrínyi Miklós Irodalmi és Művészeti Kör nevéhez is fűződnek Liszt Ferencsel kapcsolatos események. A Kör 1895-ben alakult kórusa, melyet az első időkben többször is újjá kellett szervezni, az 1920-as évek elejétől indult fokozatos fejlődésnek Ketting Ferenc polgári iskolai tanár vezetése alatt. Működése csúcspontján, 1940-ben a győri országos dalosversenyen elnyerte a Király-díjat. Az Irodalmi Körnek szimfonikus zenekara is volt; az ő életük ingadozóbb képet mutat – azonban amikor működtek, azt nagyon jó színvonalon tették. Csak sajnós a zenekar vált leginkább áldozatává a frissen alapított Zeneiskola és a nagy hagyományokkal rendelkező Kör, s azon belül Vannay János és Ketting Ferenc konfliktusának...¹⁰⁷

A kórus és a zenekar egyik sikeres megmozdulása volt, amikor 1931 november végén – a Szent Erzsébet-év alkalmából – részleteket adtak elő Liszt Szent Erzsébet legendája című oratóriumából.

¹⁰⁶ Lásd 44. p.

¹⁰⁷ Kocsis Katalin: Nagykanizsa 100 zenei emlékhelye. Nagykanizsa, Czupi, 2009. 85–86. p.

Azt hittük, erejét túlhaladó munkára vállalkozott a frissen újjászervezett zenekar – írta a Zalai Közlöny –, amikor a vegyeskarral együtt a magyarországi Szent Erzsébet ünnepségek legkiemelkedőbb zenei programjához nyúlt a Kör muzsikusainak lelkesedésével, de a feladathoz képest igen rövid idővel. Meg kell állapítani: az együttes teljesítménye meglepően felülmúlt minden várakozást. Ketting Ferenc karnagy, ez a rajongó lelkű muzsikus, hatalmas és minden elismerést érdemlő munkát végzett és – munkája nyomán a zenekar és az énekkar a legnehezebb részeket is gondos precizitással, fegyelmetten összjátékkal vitte sikerre. Kijutott az elismerés bőven Büchler Mórénak, a Vegyeskar egyik leglelkesebb dalosának is, aki a rendkívül nehéz szóló-áriákat nagyszerű készséggel énekelte.¹⁰⁸

Büchler Mórné Krausz Gizella több évtizeden át volt tagja az Irodalmi Kör vegyeskarának és szólistája a zsinagóga kórusának. Kereskedő férje is jó muzsikus volt, alapító karnagya az Ipartestületi Dalárdának és a Postásdalárdának. Mindketten Auschwitzban pusztultak el.

Végül egy közvetett kapocs Liszthez: az Irodalmi Kör vegyeskara nagy sikereket aratott Kodály Zoltán: Liszt Ferenchez című, Vörösmarty ódájának néhány versszakára írt monumentális kórusművével (a Királydíjat pedig a Jézus és a kufárok előadásával érdemelték ki néhány évvel később). A Liszt-óda előadásával lettek kategóriagyőztesek az 1936-ban Szombathelyen megrendezett országos dalosversenyen¹⁰⁹. A kórus többször is részt vett ilyen megmérettetéseken, maga Kodály is hallotta őket énekelni és nagyon jó véleménnyel volt róluk. Az első díj folyománnyaként 1937-ben meghívást kaptak a pesti Vigadóba. A Zalai Közlöny idézte a velük szemben nyilván nem elfogult Pesti Hírlap cikkét:

A csütörtöki est meglepetése a nagykanizsai Zrínyi Miklós Kör Vegyeskara volt. Hivatásos énekkarnak is becsületére válna az az érett fölény és biztonság, ahogy a teljesen kiegyensúlyozott hanganyagú kórus, a kitűnő Ketting Ferenc vezényletével, Palestrina és Lasso madrigáljait tiszta polifon stílusban előadta és sikerre vitte. A siker még fokozódott Kodály Liszt Ferenc ódájával, amely nyíltzini tapsot is kapott. A kanizsai énekkart legjobban az a megállapítás dicséri, hogy megállta a helyét Bárdos Lajos tökéletes és lelkes munkával ismét remeklő Cecilia-kórusa mellett is.¹¹⁰

¹⁰⁸ Zalai Közlöny 1931. 272. dec. 1. 2–3.p.

¹⁰⁹ Zalai Közlöny 1936. 151. júl. 4. 2–3. p.

¹¹⁰ Zalai Közlöny 1937. 276. dec. 5. 2. p.

Még sok érdekességről árulkodnak a korabeli újságok. Az 1936-os Liszt-évben az Irodalmi Kör vezetősége meghívást kapott Hubay Jenő hegedűművész budapesti palotájába. E meghívás előzménye, hogy az 1927-ben felépült nagykanizsai Városi Színház – a mai Medgyaszay Ház – ünnepélyes megnyitója után az első esemény Hubay Jenő szolő-estje volt, mely alkalommal az Irodalmi és Művészeti Kör Hubayt díszelnökévé választotta. Az erről szóló oklevelet a Kör vezetősége csak késéssel, 1936-ban tudta átadni, amint a helyi lap tudósított:

Most szerdán, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján érkezett el ez az alkalom, amikor a Zrínyi Irodalmi és Művészeti Kör vezetősége meghívót kapott és résztvett a Magyar Kulturális Egyesületek Országos Szövetsége által a Hubay-palotában rendezett Liszt-hangversenyen.

Az Irodalmi Kör részéről egy küldöttség vett részt a nagyszabású hangversenyen, amelynek Krátky István polgármester, az Irodalmi Kör tb. elnöke, dr. Tholway Zsigmond díszelnök és Ketting Ferenc karnagy voltak a tagjai.

Hubay Jenő dr. a hangverseny előtt a Hubay-palotában lévő muzeális kincsekkel telerakott dolgozósobájában fogadta a nagykanizsai küldöttséget. Dr. Krátky István polgármester, a küldöttség vezetője lelkes szavakkal köszöntötte Hubay Jenőt, mint a Kör díszelnökét és a trianoni határszéli város sorsát ecsetelve, annak üdvözlétével átnyújtotta a művészi kivitelű díszoklevelet.

Hubay Jenő meghatódott, meleg szavakkal köszönte meg az üdvözlést és közvetlen szavakkal rámutatott arra, hogy míg a városnak olyan vezetőemberei vannak, mint a jelenlegi vezetők, addig nem kell félni a trianoni Nagykanizsának.

A küldöttség ezután résztvett a Kulturális Egyesületek Országos Szövetségének közgyűlésén, majd az azt követő nagyszabású hangversenyen, amelyet a rádió is közvetített. A hangversenyen Hubay Jenőn kívül Gyenge Anna, a világhírű magyarszármazású amerikai operaénekesnő szerepelt, aki Liszt-dalokat énekelt; Kabos Ilonka zongorázott és két csodahegedűs gyermek szerepelt. Az egyik a magyar Virovai Róbert volt, a másik pedig az olasz leányka, Luzzato Vanda. A küldöttség a pompás műsorú, előkelő hangversenyről – amelynek közönsége is előkelő volt, ott lévén Horthy Miklós is feleségével az élen, több miniszter, több gróf, valamint a diplomáciai testület több tagja, stb. – egy felejthetetlen élmény emlékével távozott.¹¹¹

¹¹¹ Zalai Közlöny 1936. 73. márc. 28. 2. p.

V. FEJEZET

LISZT FERENC ALAKJA NAGYKANIZSA SAJTÓJÁBAN

Végül tekintsük át, hogy Nagykanizsa város sajtójában hogyan jelent meg Liszt Ferenc még életében, illetve utókorában, 1945-ig.

Liszt életében – a Liszt-növendék zongoraművészek kanizsai koncertjein kívül, amelyek visszhangjaiból bőséges példákat idéztem a II. fejezetben – még számos kisebb és nagyobb hírt, cikket olvashattak Lisztről a korabeli kanizsaiak, főleg a Zalai Közlönyben. A Zala kevesebbet foglalkozott kultúrával, ott inkább csak e hangversenyek előzeteseivel és beszámolóival lehetett találkozni.

A Zala-Somogyi, majd Zalai Közlöny hírovara 1886 előtt rendszeresen beszámolt arról, ha Liszt Pestre érkezett, vagy onnét Rómába, illetve Weimarba távozott, s alkalmanként egyéb programjairól is hírt adott. 1870 őszén például röviden említést tett (mecsek)nádasdi látogatásáról, ahol a pécsi püspök nyaralókastélyában a szintén jelenlévő Horváth Boldizsár belügyminiszter Liszt tiszteletére maga szavalta el Vörösmarty: Liszt Ferenchez című versét:

*Pécsi m. püspök úr ő mgánál [méltóságánál] a kies Nádasdon Liszt Ferencz is ott volt s az igazságügyi minister felköszöntésében Liszthez Vörösmarty által írt költeményét is elmondá, mi méltó elragadtatást szült.*¹¹²

A helyi sajtóban Liszt legtöbb említése 1873 őszén található, amikor az egész zenei világ pályára lépésének ötvenedik évfordulóját ünnepelte. Ezekben a hetekben több fővárosi cikket átvéve a lap részletesen megemlékezett a fővárosi jubileumi ünnepségek programjairól.

Előzőleg a Zala-Somogyi Közlöny a Liszt Emlékbizottság felhívása kapcsán a következőt közölte:

*Liszt Ferenc félszázados jubileuma alkalmával átnyújtandó arany babérkoszorú költségeinek fedezésére kibocsátott aláírási ívekből e lap szerkesztőségében is van letéve, bizalommal kérjük a nagy művész tiszteelőit szíves adományozásra, az aláírások s pénzküldeményeket f. évi okt. 4-éig készséggel elfogadjuk, s lapunkban pedig nyugtázni fogjuk.*¹¹³

¹¹² Zala-Somogyi Közlöny 1870. 40. okt. 1. 3. p.

¹¹³ Zala-Somogyi Közlöny 1873. 76. szept. 21. 3. p.

Később pedig jelentette, hogy több kanizsai polgár is adakozott Liszt arany babérkoszorújára. Köztük jó példával járt elől Bátorfi Lajos lapszerkesztő, akinek Emma leánya mint hallgató a két év múlva megnyíló Zeneakadémián hamarosan kapcsolatba kerül az elnök-tanár Liszttel¹¹⁴.

Liszt Ferenc 1886. július 31-én bekövetkezett haláláról így értesítette olvasóit az akkor még hetilap Zalai Közlöny 1886. augusztus 7-i számában:

— Liszt Ferenc, a világ „birendelt zenésze,” — miként Vörösmartynk enekelé — meghalt, Bayreuthban, hova életének legnagyobb emlékei ülték őt. Hogy mit vettettünk általa mi, magyarok, az kimondhatatlan, hogy mit vettett benne a világ-művészet, azt a jövő fogja megmutatni, mely szomorúan igazolandja az ő pótolhatatlanságát. Szívvél, lélekkel magyar volt, habár a művészet korán elragadta őt közülünk s még arra sem volt alkalma, hogy édes nemzeti nyelvünket elsajátíthatta volna. Azt hirdik, hogy a külföldön saját kívánságára temették el. Ezt azonban illeték s helyről jövő állítások cáfolják meg Valószínű tehát, hogy szentelt porai majdan az édes haza földjében fognak pihenni megérdemeit kegyeletos békében.

1912 nyarán Lukács József, a kanizsai nagy múltú piarista gimnázium ének-zene tanára Bayreuthban járt. Két dolog vonzotta oda: az ünnepi játékok és Liszt Ferenc sírja. Tapasztalatairól cikksorozatban számolt be a Közlöny hasábjain. Liszt nyughelyét ilyennek látta:

A temetőben sok idegen sürgött-forgott.

Előbb kívülről, a környékét néztem meg s azután beléptem.

¹¹⁴ Lásd 42–43. p.

Egy kis román kápolna Liszt mauzóleuma. Apró, törpe épület, mely négy emberrel már megtelt. Két oszlopos portálé előtté. Hogy e sorokat írom, előttem most is a képe. Vad szőlő futja körül minden oldalról, melynek sűrűjéből néhol piroslik ki a tető piros cserepe. Borostyánt is találtam egy árva szálát, mely félénken font körül egy vadszőlős oszloptalpot. S ez mind így van! Senkinek sem jutott eszébe, hogy borostyánnal futtassa be a nagymester nyugvó helyét.

Egy öreg őr próbált vénes, köhécselő hangon valamit elmondani. Gyorsan elnémítottam, a tenyerébe tapintva valamit, hogy ne fássza öreg mellét.

Bementem. Elöttem az egyszerű sírkerszt. Megilletődöm. Tehát ennyi az egész. A megemlékezés és kegyelet más emléket nem állított a kis sírkápolnán és fakereszten kívül. Gyenge és vékony megemlékezés egy Lisztel szemben.

Gránit kőlap fedi a sírt. Rajta e felírás: Franz Liszt.

Megnézem a koszorúkat s kezdem szégyenleni magam. Egyetlen egy ezüst koszorút találok, az is az orosz zenei-világ ízlését s megemlékezését dicséri. Felirata francia. A la memoire de Francois Liszt de la part des compositeurs Russes et des admirateurs de son Genie – s közben a leveleken Cyrill-betűkkel tizennyolc név.

Végre találok egy nemzeti színű szalagot, elrejtve a hamburgi opera nagy koszorújának babérjai között. Felirata: A nagy mesternek az orsz. zeneakadémia zongora osztálya.

Azután még egy nemzeti színű szalag a következő felirattal: Árpád Szendy u. Schüller dem unsterblichen Meister.

Keresés után akad még egy harmadik szalag is. L. Makray: Seinem Abgott: Liszt! – felirattal.

Semmi más. Vége a magyar megemlékezésnek. Szinte pirulok ezen szűkkeblűség miatt. S ahogy a hulló koszorúk között kutatok, találok ott egy magyar emléket. Ez egy magyar ember névjegye. Gonddolt-e rá, hogy valaki megtalálja. Pedig ő a nyilvánosságnak szánta, azt hiszem.

A névjegy felirata: Tafler Imre ingenieur Budapest, Lónyay-utca 7. A névjegy hátán ceruzával ráírva: Semmi magyar! 1912. július 23.

Bár találkoztam volna evvel az édes honfitársammal, hogy együtt sírtuk volna el e szomorú tény fölött való bánatunk.

Mi tartunk Liszt ünnepélyeket – (éppen ma kaptam egy meghívót a nálunk rendezendő ünnep érdekében!) – de ezzel már mindennek eleget

tettünk, úgy gondoljuk. Az a sír pedig jeltelen a magyar nemtörődömség miatt.¹¹⁵

Magyar márványtábla csak 1976-ban került Liszt sírkápolnájába, rajta Vörösmarty Mihály versének első mondatával (és annak német fordításával). Halálának 90. évfordulóján helyezte el a magyar Liszt Ferenc Társaság.

Liszt Ferenc sírkápolnája a németországi Bayreuth temetőjében

Az 1930-as évek közepén, születésének közelgő 125. és halálának 50. évfordulója kapcsán országszerte felerősödött a törekvés, hogy *Hozzuk haza Liszt Ferencet!* Ezzel a címmel írt vezércikket a Zalai Közlöny 1934. július 31-i számába Vannay János, az 1926-ban létesített városi zeneiskola igazgatója. Néhány fontosabb gondolata:

Hirtelen halála, szerencsétlen körülmények még szerencsétlenebb összejátszása folytán ma német földben pihen. Nem méltatlan helyen: az általa is megtermékenyített Bayreuth kies temetőjében. ... Sírja sem gondozatlan: Wagner Richard apósát nem feledhették el az unokák, hisz Liszt-vér csörgedez ereikben. Mégis, ha valakinek, úgy Liszt Ferencnek

¹¹⁵ Zalai Közlöny 1912. 78. okt. 3. 1–2. p.

még hamvadó poraiban is magyar földben a helye! Annak a Liszt Ferencnek, aki alkotásaival és alkotásaiban világmegbecsülést és világpiacot biztosított a magyar föld muzsikájának... jó két emberöltővel ezelőtt aki fejedelmi vagyont áldozott a sorscsapások magyar sújtottjaira, aki törhetetlen és áldozatkész munkásként szolgált minden magyar kultúrügvet, aki a magyar föld szellemóriásai között is az élen haladt és halad ma is, oly sok évtizeddel halála után.

Liszt Ferenc az egész világé, de legelső sorban a mienk!

Vannay igazgató az 1936-os Liszt-év alkalmából ismét vezércikket írt, de ennél fontosabb Gráf Ernő írása a lap 1936. szeptember 19-i számában. Ebben egy friss német és egy angol cikket állít szembe Liszt magyarsága kapcsán. A német cikk a nagy múltú – Robert Schumann által alapított – Zeitschrift für Musik-ban jelent meg *Der Deutsche Franz Liszt* (A német Liszt Ferenc) címmel, s a Liszt magyarságát igazoló adatokat és magának Lisztnek ezzel kapcsolatos megnyilatkozásait hamisítottaknak mondja, illetve enyhébb esetben Liszt udvariasságának tulajdonítja. Gráf e cikket állítja szembe a World Radio című angol lapban megjelentekkel e szavak kíséretében: *A vad hazugságokra nem válaszolunk, azokat az igazság erején alulinak tartjuk, a cikkben felhalmozott pángermán agitáció és fajimádat-tobzódás ellen pedig álljon itt minden további nélkül egy józan, illetve az igazságot kedvelő angol lap cikke.*

Az angol helytálló érvek ismertetése után Gráf e szavakkal zárta a lapszemlét: *A tények és bizonyítékok ellen harcolni kár, alantas és rágalmozó eszközökkel pedig, mint azt a német lap teszi ünneprontó ízléstelenségével, egyenesen nevetséges.*

Mivel ekkor már 1936-ot írtak, azt hiszem, karakánnak lehet mondaní Gráfort, hogy ezt megírta és a Zalai Közlönyt, hogy leköszölte...

Ugyancsak 1936-ban olvashatták a kanizsaiak a már említett Barbarits Lajos tanár, újságíró, helytörténész négyrészes életrajzi cikksorozatát Lisztről. Benne egyéni hangon, kissé patetikusan, de meglepően jó összefoglalását és jellemzését adta Liszt egyéniségének és pályafutásának, bár a gyermekkor és a pályakezdés éveire több terjedelmet fordított, mint érett zeneszerzői korszakára. Életrajzi szempontból az egyetlen hamisság az, amit Liszt családjának eredetéről ír, rokonságba hozván őt Listius János kancellárral. Mentségére szolgáljon, hogy Liszt „hivatalos” életrajzírója, Lina Ramann is ezt a nemesi származást próbálta bizonygatni – Barbarits nyilván az ő könyvéből, vagy az ő könyve nyomán született írásokból vette ezt a téves információt. Emellett az

indokoltnál nagyobb hangsúlyt helyezett a Liszt életében szerepet kapott hölgyekre...

Olvassunk bele kicsit az első részbe, ahol Barbarits az életút ismertetése előtt általános képet kíván adni Lisztről:

*Liszt Ferenc, a zene világtörténelmének magyar óriása, egész életével tanúbizonyságot tett a gondolkodás nagyjainak igazságáról. Liszt Ferenc egész élete, halhatatlan alkotásainak minden ihlete, rapszodikus sorakozó, nagy szenvedélyeknek mindig lobogva égő oltártüze volt. A zongora szeretete éppen olyan perzselő, korlátokat nem ismerő szenvedély volt nála már egészen apró gyermek korában, mint ahogyan a virágról virágra szálló méh ösztönös és folytonos szenvedélyével vetette magát életén át a szerelem örömei és szenvedései közé. Szinte makacs szenvedélyességgel szerette a barátait és az extázis önfeledt erejével tudott elismerni és elismertetni művész-kortársakat akkor is, ha a hivatalos felfogás közönyével vagy ellenkezésével, akár saját érdekeivel is kellett megküzdenie. A mindent legyűrő szenvedély erejével volt Istenhívő és szíve legmélyéig vallásos lélek úgy, hogy ennek a szenvedélyének kedvéért majdnem a művészetéről is hajlandó lett volna lemondani. Liszt Ferenc jósága, könnyen nyíló szíve sem volt egyszerű jóság, hanem áradó bőség. A fájdalom, a bánata sem a mindennapi ember érzéseinek erejével élt, hanem rátört, mint gátat nem ismerő lavina, amely akár-hányszor a lelki, sőt testi életét is pusztulással fenyegette.*¹¹⁶

Közben természetesen megírta mindkét helyi újság, ha bármilyen koncerten Liszt-művet játszottak – ezekből bőségesen idéztem az előző fejezetekben.

Az áttekintést fejezzük be egy anekdotával; megjelent a Zalai Közönség 1942. október 9-i számában:

A praktikus Liszt

Liszt Ferencet egy alkalommal Bécsben vacsorára hívták meg. Tekintettel a nagynevű művész magas korára, elküldték a ház egyik barátját, hogy gondoskodik Liszt kíséretéről. Már az utcán álltak, amikor a vendégnek hirtelen eszébe jutott valami. Hirtelen megállt, bocsánatot kért kísérőjétől:

– Csak egy pillanat, kérem! Azonnal jövök. A fogkefemet véletlenül odahaza felejtettem.

¹¹⁶ Zalai Közönség 1936. 61. márc. 13.

Sietve visszament és ragyogó arccal hozta fogkefáját. A fiatalembernek nem volt bátorsága megkérdezni, miért is van szüksége a nagy művésznek a fogkefére, ha vacsorára hivatalos.

Vacsora után természetesen haza is kellett kísérnie az idős urat. A fiatalember most már nem tudta visszatartani kíváncsiságát és hosszú udvarias bevezetés, előzetes bocsánatkérés után megkérdezte, ami a szívéen feküdt.

– Csak ezt szeretne volna tudni? Hát tudja az a helyzet, hogy a kapukra új zárat tettek és a kulcs nagyon nehezen fordul benne. Rájöttem, hogy ha a fogkefém nyelét átdugom a kulcs fején, minden megerőltetés nélkül megy.

Annyit azért érdemesnek tartok megjegyezni, ha ez a kis eset tényleg megtörtént, nem valószínű, hogy Bécsben, mert ott élete vége felé viszonylag keveset fordult meg Liszt, hanem inkább Weimarban, vagy éppen Pesten.

Munkám végén, amelyben megpróbáltam feltérképezni a városom és Liszt Ferenc közötti – legnagyobbbrészt közvetett – kapcsolatokat, bízom abban, hogy egy kevés adalékot azért szolgáltatam a Liszt-kutatás számára. Remélem azt is, hogy ennél több minden feltárult Nagykanizsa zenei életének történetéből.

Kocsis Katalin
kataliszt@freemail.hu

A VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET ÁLTAL KIADOTT HONISMERETI FÜZETEK

1. *Dr. Fülöp György*: Kiskánizsai ragadványnevek [Sokszorosított kéz(gép)-irat].
2. *Dr. Tolnai Sándor*: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től 1988-ig. 1989.
3. *Fónyad Pál*: A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története. 1991.
4. *Dr. Makoviczky Gyula*: Göcseji és hetési falucsúfolók. 1992.
5. *Dr. Cseke Ferenc*: 1. Nagykanizsa vonzáskörzete, 2. Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése a településfejlődés és a gazdasági élet szempontjából, 3. Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyéke élelmi-szeripari nyersanyagaina? 1993.
6. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa mecsetből kialakított plébániatemploma 1690-1700. között. 1993.
7. *Balogh László*: Nagykanizsa város és környéke környezetállapoti alapfelmérése. 1994.
8. *Lencsés Gábor*: Az újudvari Csibiti-völgy természeti képződménye és élővilága. 1994.
9. *Dr. Vándor László*: Botszentgyörgy vára. (Az ún. Romlott-vár kutatásainak eredményéből). 1995.
10. *Dr. Rózsa Miklós*: Ingatlanulajdon és telekkönyv Kanizsán a török alóli felszabadítást követő évtizedben. 1995.
11. *Dr. Cseke Ferenc*: A Principális-csatorna vízgyűjtőjének vízföldrajzi viszonyai. 1995.
12. *Buda Ernő-Benedek Miklós*: Károlyi Árpád, az olaj bányászati és növénytani kutató 1907-1972. 1996.
13. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa város tanácsának bírói tevékenysége a török uralom megszűnése utáni évtizedben. 1996.
14. *Bogdanovic Lázár*: A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház. 1997.
15. *Rábavölgyi Attila*: A nagykanizsai református templom építésének története. Visszaemlékezés. 1997.
16. *Kassay László*: Az Olajipari Vadásztársaság története. 1997.
17. *Major Ilona*: A nagykanizsai Chevra Kadisa-könyv. 1998.
18. *Berkes József*: A nagykanizsai olajipari lakótelep építéstörténete. Buda Ernő; Bösze Kálmán élete és munkássága. 1998.
19. *Dr. Cseke Ferenc*: Hogyan befolyásolja a tengerszint feletti magasság néhány időjárási tényező érvényesülését a Nagykanizsa környéki szőlőtermelésben. Régi szőlőhegyi gazdálkodás Nagykanizsa környékén. 1998.
20. *Horváth László*: Nagykanizsa és környékének fontosabb őskori és római kori régészeti lelőhelyei. 1999.
21. *Dr. Rózsa Miklós*: A kanizsai Városi Tanács igazgatási és bírói tevékenysége a vár lerombolását követő év végéig (1690—1703). 1999.
22. *Kovács Erzsébet és Karmazin József (szerk.)*: Az építészeti értékek helyi védelme. Országos konferencia Nagykanizsán, 1999. március 4. 1999. (Kiadta a Nagykanizsai Városvédő Egyesület és Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata.)
23. *Dr. Rózsa Miklós*: A kanizsai Városi Tanács igazgatási és bírói tevékenysége báró Gracich Jakab földesurasága idején (1704—1717). 1999.
24. *Tüskés Tibor*: Szőlőföldem, Kanizsa. Antológia. 2000.
25. *Lovrencsics Lajos*: Nagykanizsa gazdasági fejlődése a XIX-XX. században. 2001.
26. *Dobó László*: Péterfy Sándor életútja és pedagógiai hitvallása. 2003.
27. *Göncz Ferenc*: Babochay polgármesterségei. 2009.
28. *Novics Erika és Horváth Ilona (szerk.)*: Gróf Bethlen István Nagykanizsa országgyűlési képviselője. 2009.
29. *Dobó László és Horváth Ilona (szerk.)*: Színfalak előtt... és mögött. A Honvéd Kaszinó Színjátékos Körének 10 éve; 1998-2008. 2009.
30. *Szabadi Tibor*: Az eszperantó és Nagykanizsa. 2010.
31. *Rábavölgyi Attila*: A háztartás- és családstruktúra változásai Kanizsán. 1743-1787. 2010.
32. *Kardos Ferenc*: Kincses, harcos Nagykanizsa. A törökkorhoz kötődő mondák Nagykanizsáról és vidékéről. 2010.
33. *Horváth Ilona*: Ecsettel, bronzal, lélekkel. Bálints Kálmán élete és munkássága. 2011.

Kanizsa lakói sokféleképpen tekintenek városukra. A diákként ide kerülő és az itt született másképpen. Az ide munkája miatt költöző megint másképpen. Katonavárosra, kereskedővárosra, iskolavárosra sokan utalnak Kanizsa kapcsán. Ezt az érzésüket igazolva láthatják több várostörténeti munkában is.

Kanizsára, a gazdag zenei múlttal rendelkező városra azonban – kevesek kivételével – főként azóta gondolhatunk, amikortól olvashattuk Kocsis Katalin Nagykanizsa 100 zenei emlékhelye című munkáját. A Nagykanizsai honismereti füzetek legújabb darabjából pedig az is élénk tárul – Liszt Ferenc születésének 200. évfordulóján –, hogy Nagykanizsán hogyan hatott a tanár és komponista Liszt. Kocsis Katalin nagyszerű adottsága, hogy a korabeli helyi sajtó és a Liszt-életmű beható ismerete, a mai emlékezők megszólaltatása révén a 19. század második felétől napjainkig olyan folyamatot képes élénk tárni, mely a gyorsan feledésbe merülő életüket megismerhetővé, eseményeket újra átélhetővé teszi. Sokrétű a megközelítése, minden lehetséges kapcsolódást felderít. Mindenkinék ajánlható a kötet, hiszen olvasója nemcsak Nagykanizsa és Liszt kapcsolatát ismerheti meg, hanem az igen gazdag kulturális hagyományú várost is, melyre büszkén gondolhat.

Czupi Gyula